

Het steekt nauw

Onderzoeksverslag

De samenwerking van het sociaal team
met reformatorische inwoners en kerken
in Scherpenzeel onderzocht

Mei 2022

Werkplaats Sociaal Domein Gelderse Vallei
Lectoraat Informele Netwerken en Laatmoderniteit
Hugo Plaisier MSW en Alie Wiertsema MEd

Werkplaats Sociaal Domein
Gelderse Vallei

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
1.1 Aanleiding	4
1.2 Probleemstelling	4
1.3 Wensen en belangen	5
2. Onderzoekskader	6
2.1 Onderzoeksvragen	6
2.2 Doelstellingen	6
2.3 Eindresultaat	6
2.4 Onderzoeksmethode	6
2.4.1 Dataverzamelingsmethoden	7
3. Theoretisch kader	9
3.1 Bevindelijk gereformeerden in Nederland	9
3.2 Geloofsopvattingen	9
3.3 Reformatorische zuil	11
3.3.1 Cultuur	11
3.3.2 Gemeenschap	11
3.3.3 Omringende cultuur	11
Tot slot	12
4. Deelvraag 1: drempels om hulp te vragen	13
4.1 Reformatorische ouders vragen laat hulp bij de opvoeding	13
4.1.2 Reformatorische ouders in Scherpenzeel	13
4.2 Persoonlijke drempels om hulp te vragen	13
4.3 Religieuze drempels om hulp te vragen	14
4.4. Culturele drempels om hulp te vragen	14
4.5 Drempels bij het sociaal team	14
4.6 Drempels bij de kerk	15
4.7 Voorkeur voor hulp	15
4.8 Drempel en knelpunten bij identitaire organisaties	16
4.9 Hulp door niet-identiteitsgebonden instellingen	16
4.9 Deelconclusie	17

5. Deelvraag 2: hulpverlening aan reformatorische inwoners	18
5.1 Gezin, ouderschap en opvoeding in de reformatorische gezindte	18
5.2 Huwelijk	20
5.3 Houding en vaardigheden niet-reformatorische hulpverleners	20
5.4 Deelconclusie	21
6. Deelvraag 3: ontwikkelopgave sociaal werkers	22
6.1 deelconclusie	22
7. Deelvraag 4: Huidige samenwerking	23
7.1 Verleden	23
7.2 Huidige samenwerking	24
7.3 Deelconclusie	25
8. Deelvraag 5: aanbevelingen voor samenwerking	26
8.1 Deelconclusie	27
9. Deelvraag 6: samenwerkingsopgave	28
10. Conclusie	30
11. Aanbevelingen	31
12. Discussie	33
13. Bibliografie	34

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Scherpenzeel streeft naar een goede samenwerking met alle inwoners, onder andere op het terrein van het sociaal domein (Scherpenzeel, Versterken, Verbinden, Vernieuwen, 2019). Dat domein staat voor alles wat er gebeurt in de gemeente qua hulp bij onder andere opvoeden, opgroeiende jeugd, onderwijs en relaties (Scherpenzeel, 2020).

De gemeente organiseert deze hulp (opdrachtgever) en het sociaal team voert deze hulp uit. Als dit gewenst of noodzakelijk is indiceert het sociaal team ook hulp van een van de identitaire organisaties met wie de gemeente Scherpenzeel contracten heeft afgesloten, te weten De Vluchtheuvel of De Schuilplaats of van KOC-diensten (uitgaande van het ds. Kerstencentrum).

De gemeente en het sociaal team (ST) respecteren de ruimte die burgers, organisaties en de lokale kerken willen voor hun waarden en opvattingen. Als men elkaar nodig heeft of ontmoet om samen te werken vraagt dat aandacht. Voor je het weet versta je elkaar immers verkeerd, worden verwachtingen niet waargemaakt en kan dit de betrekkingen schaden.

In dit onderzoek staat de onderlinge samenwerking van het sociaal team in Scherpenzeel met de bevindelijk gereformeerde inwoners en reformatorische kerken centraal - hier vertegenwoordigd door de Gereformeerde Gemeente (GG) en de Gereformeerde Gemeente in Nederland (GGiN).¹ Uit verkennende gesprekken die Annette Mombarg en Hugo Plaisier (CHE) in het najaar van 2020 met betrokkenen voerden, blijkt dat deze onderlinge samenwerking nog niet vanzelfsprekend verloopt. Het gaat dan om de periode 2019 – 2020. In de onderling samenwerking hebben de gemeente Scherpenzeel en de identitaire organisaties ook een eigen rol.

Bij de reformatorische gemeenschap is, bij het vooronderzoek, soms twijfel over de afstemming door de gemeente en het sociaal team op de eigen opvattingen en waarden van de gemeenschap. Dit kan leiden tot koudwatervrees, onzekerheid en moeite om gebruik te maken van het aanbod op het gebied van zorg en welzijn. Dat gevoel leeft in ieder geval bij de gemeente Scherpenzeel en het sociaal team. In dit verkennende onderzoek wordt onderzocht wat nodig is om respectvol tot goede afstemming te komen en wat nodig is om, bij eventuele knelpunten, met elkaar in gesprek te blijven.

1.2 Probleemstelling

In deze paragraaf werken we eerst de signalen uit de Gereformeerde Gemeente uit, daarna die van de gemeente en het sociaal team. We ronden de paragraaf af met een beschrijving van wensen van beide partijen en de Werkplaats Sociaal Domein van de CHE.

Uit gesprek met de heer Van W. (persoonlijke communicatie, 30 september 2020), die de Gereformeerde Gemeente vertegenwoordigt, komt het signaal dat het sociaal team, dat eerder het CJG heette, voor kerkleden niet veilig voelt.

Deze onveiligheid kent een aantal gezichten:

- / Er zijn twijfels over de privacy. Een bezoek aan het sociaal team, betekent namelijk een bezoek aan de gemeentewinkel (waar het team gehuisvest is) en daar kan men burens of bekenden tegenkomen.
- / Sociaal werkers worden ervaren als 'niet een van ons', ook al spannen de sociaal werkers zich in om zich aan te passen, bijvoorbeeld door in rok op afspraken te verschijnen. De sociaal werkers voelen echter niet uit zichzelf aan wat er in gezinnen speelt en weten niet waarom gezinnen bepaalde keuzes maken. Vragen om verheldering kunnen vervolgens ervaren worden als dat men in een hoek gedreven wordt en zich moet verdedigen.
- / Voor opvoedings- en relatieproblemen verwijst de diaconie van de GG veelal naar identiteitsgebonden instellingen als De Schuilplaats of De Vluchtheuvel (tevens door de gemeente Scherpenzeel gecontracteerd).

¹ Als het in dit projectplan gaat over 'de reformatorische kerken' dan betreft dat de GG en de GGiN. De GG Scherpenzeel telt ongeveer 2300 kerkleden, de GGiN ongeveer 375 leden (2020). De Hersteld Hervormde Kerk Scherpenzeel en Renswoude wordt niet bij dit praktijkonderzoek betrokken. De inhoudelijke dilemma's en oplossingsrichtingen zullen na afronding van het project met de HHK besproken worden, om te bezien hoe de samenwerking tussen sociaal team en de HHK verloopt.

Uit gesprekken met beleidsmedewerkers van de gemeente Scherpenzeel (mw. L., dhr. B.) en medewerkers van het sociaal team (persoonlijke communicatie, 7 oktober 2020 en 3 november 2020) komt het volgende naar voren:

- / Hulpvragen aan het Sociaal Team komen vanuit reformatorische inwoners en kerken regelmatig pas binnen wanneer de problematiek inmiddels fors is geworden of geëscaleerd is. Tot dat moment is er vaak praktisch ondersteuning vanuit de kerken geboden, gericht op ontlasting en steun, of bijvoorbeeld bij het vinden van woonruimte. Die ondersteuning is zondermeer een kracht en hulpbron, maar kan ertoe leiden dat specifieke hulp (te) laat wordt ingeschakeld.
- / Sociaal werkers kunnen niet rechtstreeks op hun doel afgaan, bijvoorbeeld bij opvoedingsnood of huiselijk geweld. Er is dan eerst vertrouwen en dus meerdere gesprekken en afspraken nodig, waardoor het effect van hulp langer op zich laat wachten.
- / In de contacten met de reformatorische inwoners is het voor het Sociaal Team, een uitdaging om aan te sluiten. Vragen die het sociaal team daarbij heeft:
 - Op welke manier kunnen sociaal werkers een probleem bespreekbaar maken op een manier die past bij de inwoners? Dit speelt vooral bij vergaande opvoedingsproblemen, middelengebruik, huwelijksproblemen en huiselijk geweld. Inwoners lijken veelal niet gewend om te spreken over gevoelens en datgene wat diep in hen leeft.
 - Welke oplossingen, die passen bij de reformatorische inwoners, zijn mogelijk en hoe komen sociaal werkers, de inwoners en de reformatorische kerken daarover met elkaar in gesprek in soms nijpende situaties?
 - In welke mate is het voor reformatorische inwoners nodig dat sociaal werkers zich aanpassen, bijv. qua kledingkeuze en woordgebruik?
 - Wat dienen sociaal werkers te weten over de belangrijke waarden ten aanzien van opvoeding en huwelijk? Soms zijn deze onderwerpen lastig te bespreken met inwoners.
 - Wie zijn de vertrouwenspersonen, jeugdwerkers, gezagsdragers uit de kerkenraden van de GG en de GGIn?
 - Hoe kan het Sociaal Team, vanuit hun eigen rol, samenwerken met de kerken als het gaat om opvoeding- en huwelijksproblematiek, inclusief onveiligheid?
- / De indruk van het Sociaal Team is dat het vertrouwen van reformatorische inwoners in de gemeente nog niet is zoals het gewenst is.
- / Reformatorische inwoners geven, als zij eenmaal hulp hebben van het sociaal team, soms aan dat zij lang gewacht hebben omdat zij 'de vuile was niet buiten wilden hangen' en de 'schone schijn wilden ophouden'. Wat zou het Sociaal Team en de kerken kunnen doen om hier verandering in aan te brengen?
- / Waar de gemeente Scherpenzeel aanvankelijk (2019) de terminologie 'zorgmijding door reformatorische inwoners' gebruikte, is tijdens de verkennende gesprekken besloten om deze term niet langer te gebruiken, omdat deze term niet als behulpzaam en onderbouwd wordt gezien.

1.3 Wensen en belangen

Het belang van de Gereformeerde Gemeente bij dit onderzoek is dat helder wordt wat kerkleden belemmert om gebruik te maken van het sociaal team en dat er een lagere drempel komt om bij het Sociaal Team aan te kloppen. Tegelijk is het belangrijk dat de hulp van de identitaire organisaties door kan blijven lopen.

De gemeente en het sociaal team vinden het wenselijk dat het sociaal team tijdiger en vaker door de kerken wordt betrokken of geconsulteerd, zodat bezien kan worden of er naast de ondersteuning vanuit de kerken ook professionele hulp ingezet kan worden. Hiertoe is nodig dat reformatorische inwoners en kerken vertrouwen hebben in het sociaal team en met hen bekend zijn. Wat hebben de kerken (en kerkleden) daarvoor nodig? Welke kennis en sensitiviteit hebben de medewerkers van het sociaal team bijvoorbeeld nodig om aan te sluiten bij reformatorische inwoners? Wat is nodig om vertrouwen in en bekendheid van het sociaal team te vergroten? Hoe kijken de reformatorische kerken naar het sociaal team? En hoe werken sociaal team en identitaire organisaties goed met elkaar samen?

De Werkplaats Sociaal Domein van de CHE wil de kennis uit dit onderzoeksproject benutten voor onderwijs aan studenten en professionals, als ook voor vergelijkbare projecten in andere gemeenten.

2. Onderzoekskader

2.1 Onderzoeksvragen

De hoofdvraag voor dit onderzoek is: Wat hebben reformatorische inwoners, kerken, sociaal team en de gemeente Scherpenzeel van elkaar nodig, zodat er geen belemmeringen zijn voor inwoners en de kerken om tijdig hulp te vragen?

Onderdelen van deze vraag:

1. Welke drempels ervaren reformatorische inwoners en kerken om hulp te vragen bij het sociaal team rondom opvoeding en huwelijk?
2. Wat zijn vanuit literatuur, de kerken en instellingen voor identitair sociaal werk aanbevelingen aan sociaal werkers voor passende hulpverlening aan reformatorische inwoners?
3. Voor welke ontwikkelopgave zien sociaal werkers van het sociaal team zich gesteld, bij het uitvoeren van hun taak in het aanbieden en verlenen van hulp rondom opvoeding en huwelijk aan reformatorische inwoners en de kerken?
4. Waaruit bestaat de samenwerking tussen reformatorische inwoners, kerken, sociaal team, gemeente Scherpenzeel en identitaire instellingen?
5. Wat zijn vanuit literatuur en instellingen voor identitair sociaal werk aanbevelingen aan sociaal werkers en kerken voor onderlinge samenwerking?
6. Voor welke opgave staan sociaal werkers, gemeente Scherpenzeel, reformatorische inwoners, kerken en identitaire organisaties om duurzaam met elkaar samen te werken?

2.2 Doelstellingen

Dit onderzoek geeft zicht op:

1. De drempels die reformatorische inwoners en kerken ervaren om hulp te vragen en te krijgen van het sociaal team rondom opvoeding en huwelijk;
2. De opgave die sociaal werkers van het sociaal team ervaren in het aanbieden en verlenen van hulp rondom opvoeding en huwelijk;
3. De eigen rol en perspectief van het sociaal team, identitaire organisaties en de kerken ten aanzien van opvoedings- en huwelijksproblemen bij reformatorische inwoners, ook als veiligheid in het geding is;
4. Wat nodig is voor het sociaal team, reformatorische inwoners, kerken en identitaire organisaties om tot passende en duurzame samenwerking te komen, ook rondom complexe hulpvragen. Bijvoorbeeld:
 - Een themaontmoeting tussen vertegenwoordigers van sociaal team en de kerken
 - Samenwerkingsafspraken als psychosociale problemen en ethische beslissingen elkaar raken
 - Een platform of procedures om knelpunten te bespreken

2.3 Eindresultaat

Het eindresultaat van dit project is:

1. Kennis bij het sociaal team, de vertegenwoordigers van de kerken en de gemeente over de huidige wederzijdse drempels en wat nodig is om tot samenwerking te komen.
2. Aanbevelingen
3. De punten 1 en 2 zijn door de CHE vastgelegd in een rapport voor het sociaal team en de kerken en gepresenteerd.

2.4 Onderzoeksmethode

Elke vorm van (praktijk)onderzoek kent uitgangspunten en een fasering. In deze paragraaf werken we uit op welke uitgangspunten dit onderzoek is gebaseerd en hoe het gefaseerd wordt.

Dit praktijkonderzoek gaat uit van principes van actie- en ontwerpgericht onderzoek.

Uit ontwerpgericht onderzoek ontleen we dat onderzoek het middel is om gefaseerd te verbeteren (Andriessen, 2011, in Van der Donk en Van Lanen, 2015, p.269). In de eerste fase van dit onderzoek stond het verzamelen en analyseren centraal: welke drempels en opgaven zijn er voor burgers, kerken en sociaal team om hulp te vragen en te bieden? Welke aanbevelingen komen er van de betrokkenen en uit de literatuur voor verbetering? In de tweede fase stond het ontwerpen van een werkwijze, richtlijn, en/of procedure centraal. Daarna is deze gezamenlijk besproken op een ronde tafel bijeenkomst (maart 2022) en omgezet in aanbevelingen voor het vervolg.

Uit actieonderzoek ontleenden we het principe van participatie: dat zoveel mogelijk betrokkenen die willen bijdragen, kunnen bijdragen (Lieshout, Cardiff, & Jacobs, 2017, p. 18 e.v.). Dit begon met het vooronderzoek en is voortgezet door actieve inbreng van de betrokkenen op totstandkoming en uitvoering van het onderzoeksplan, -uitvoering en -resultaten.

De onderzoekers van de CHE behoren niet tot de achterban van de kerken, maar hebben wel ervaring in het omgaan met verschil in geloofsbeleving bij de begeleiding van studenten. Respect en vertrouwen waren in dit onderzoek essentieel, maar bleek ook kwetsbaar. Vertrouwen winnen, aanspreekbaar zijn en open staan voor feedback leidde ertoe dat er vertrouwen ontstond.

2.4.1 Dataverzamelmethode

Dit onderzoek had ten doel de praktijk te verbeteren, door middel van het verkrijgen van kennis over die verbetering, wat hiervoor nodig was en hoe dat procesmatig gerealiseerd diende te worden. Die kennis is verkregen door middel van meerdere methoden zoals focusgroepen, interviews, member checking en literatuurstudie. In deze paragraaf werken we dit per deelvraag en belanghebbenden uit.

Deelvraag 1 en 4: interviews. Om met de kerken en kerkleden duidelijk te krijgen welke drempels zij ervaren bij het vragen van hulp en wat zij nodig hebben om duurzaam samen te werken met het sociaal team, is er een focusgroep met vertegenwoordigers van de kerken geweest.

Werkwijze:

- / Voor selectie van de deelnemers aan de interviews waren we aangewezen op de contactpersonen van de kerken. Van de GG zijn twee diakenen geïnterviewd, van de GGiN één diaken.
- / De diakenen hebben we vooraf een aantal vragen voorgelegd, zodat zij zich konden voorbereiden en waar nodig anderen uit de kerkenraad konden raadplegen om zo het standpunt van de kerk te kunnen vertegenwoordigen.
- / De gesprekken zijn opgenomen door de CHE om tot een gedegen verslaglegging en analyse te komen. Volgens de standaarden voor praktijkonderzoek worden de opnames bewaard om waar nodig wetenschappelijke verantwoording af te kunnen leggen.
- / De deelnemers aan de interviews hebben een verslag van de bijeenkomst ter correctie en aanvulling ontvangen.
- / Er is gewerkt met een interviewprotocol.
- / Literatuur zochten we over de Nederlandse situatie, waarbij deze is geschreven vanaf 2000, tenzij standaardwerken ouder blijken te zijn. Het gaat om wetenschappelijke en vakliteratuur. Met het oog op de navolgbaarheid houden we gekregen aanbevelingen en gebruikte databanken en zoektermen bij. Tevens maakten we gebruik van de resultaten van twee bachelorscripties over de reformatorische gezindte uit 2020 en 2021 die in opdracht van de onderzoekers zijn uitgevoerd.

Deelvraag 2 en 4: literatuuronderzoek, focusgroepen en interviews. Om met sociaal werkers van het sociaal team duidelijk te krijgen welke opgave zij ervoeren in het aanbieden en verlenen van hulp, en wat zij nodig hebben om duurzaam samen te werken met de kerken en kerkleden, is er een focusgroep met vertegenwoordigers van het sociaal team gehouden.

Werkwijze:

- / Alle leden van het sociaal team zijn gevraagd voor de focusgroep. Bij beide focusgroepen was een enkele sociaal werker afwezig. Bij de eerste focusgroep waren er vijf, bij de tweede focusgroep vier sociaal werkers aanwezig.
- / De deelnemers kregen vooraf een aantal vragen voorgelegd, zodat zij zich konden voorbereiden en waar nodig anderen uit het sociaal team kunnen raadplegen.

- / Bij de focusgroep kwam expliciet aan de orde in welke mate de visie op de hulpverlening aan reformatorische inwoners van de deelnemers gedeeld werd door anderen uit het sociaal team.
- / De gesprekken zijn opgenomen door de CHE om tot een gedegen verslaglegging en analyse te komen. Volgens de standaarden voor praktijkonderzoek worden de opnames bewaard om waar nodig wetenschappelijke verantwoording af te kunnen leggen.
- / De deelnemers aan de focusgroep kregen een verslag van de bijeenkomst ter correctie en aanvulling.

Deelvraag 5: interviews. Om bestaande kennis en praktijken rondom passende hulpverlening door sociaal werkers en samenwerking tussen kerk, kerkleden, sociaal werkers en identitaire organisaties te benutten, bestudeerden we literatuur en interviewden we identitair gebonden organisaties: De Vluchtheuvel en KOC-diensten.

- / Literatuur zochten we over de Nederlandse situatie, waarbij deze is geschreven vanaf 2000, tenzij standaardwerken ouder blijken te zijn. Het gaat om wetenschappelijke en vakliteratuur. Met het oog op de navolgbaarheid houden we gekregen aanbevelingen en gebruikte databanken en zoektermen bij. Tevens maakten we gebruik van de resultaten van twee bachelorscripties over de reformatorische gezindte uit 2020 en 2021 die in opdracht van de onderzoekers zijn uitgevoerd.

Deelvraag 6: Na de afronding van het literatuuronderzoek, de interviews en focusgroepen, hebben de onderzoekers de actoren bij elkaar gevraagd voor een rondetafelgesprek. Doel van dit gesprek is het faciliteren van de start van de samenwerking en het bespreken van de ontwikkelopgave van de deelnemers.

3. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk beschrijven we de leefwereld en het eigene van bevindelijk gereformeerde gelovigen.

3.1 Bevindelijk gereformeerden in Nederland

Bevindelijk gereformeerden maken onderdeel uit van het Nederlandse protestantisme. Voor hier voert het te ver om alle stromingen binnen de bedding van het protestantisme te beschrijven en beperken we ons tot de orthodoxe stroming. In deze orthodoxe stroming zijn er twee groepen: de orthodox gereformeerden en de bevindelijk gereformeerden (De Muynck & Post, 2009). Omdat beide stromingen niet helemaal te onderscheiden zijn, werken we beide stromingen uit. De orthodox gereformeerden kerken bij de Protestantse Kerk in Nederland (PKN), Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt (GKV), Christelijk Gereformeerde Kerken (CGK) en de Nederlands Gereformeerde Kerken. Hun politieke voorkeur ligt, grofweg, bij de ChristenUnie.

De bevindelijk gereformeerden vormen een groep van ongeveer 250.000 tot 300.000 Nederlanders (Janse, 2015). Kerke-lijk behoren bevindelijk gereformeerden onder andere tot de Gereformeerde Gemeenten (GG), Hersteld Hervormde Kerk (HHK), Gereformeerde Gemeente in Nederland (GGiN) en de Oud Gereformeerde Gemeente in Nederland (OGG). Telt men de Gereformeerde Bond ook mee, dan gaat het om zo'n 500.000 Nederlanders (Wikipedia, 2022). In de volksmond worden deze gemeenten ook wel 'de zwartekousenkerk' genoemd (Wikipedia, 2021), wat ontleend is aan de kleur van de kleding die bij de kerkgang wordt gedragen.

De stroming kent verschillende kringen van organisatie: in eigen scholen (bijvoorbeeld het Van Lodensteincollege), met een krant (RD) en een politieke partij (SGP). Daardoor spreekt men ook wel van de reformatorische zuil³ en wordt de groep ook wel met refo's aangeduid.

Van de bevindelijk gereformeerden woont zo'n 75 procent in een aantal dorpen op de Bijbelgordel, waaronder Scherpenzeel.

Dat we in dit hoofdstuk reformatorische gelovigen als groep en zuil beschrijven, betekent niet dat de kenmerken op elke, individuele, gelovige van toepassing zijn. Daarmee zouden we geen recht doen aan verschillen in geloofsopvattingen die tot verschillende kerkgenootschappen hebben geleid, maar ook niet aan de gemeenschappen die elk mede gevormd zijn door lokale invloeden. In de zuil wordt samen gewerkt (Jansen, 2005), maar er zijn ook eigen organisaties rond onderwijs en hulpverlening, bijvoorbeeld het KOC-dienstencentrum van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland. De variatie in de zuil is, grofweg, te verklaren door twee factoren, te weten de mate van orthodoxie van de kerk die men bezoekt en de wijze waarop in kerk en gezin over het geloof wordt gecommuniceerd (Baars-Blom, 2012).

3.2 Geloofsopvattingen

We lichten een aantal specifieke bevindelijk gereformeerde geloofsopvattingen toe. Deze zijn ontleend aan drie studies. De eerste is de dissertatie van Ruijs (2012) naar de acceptie van vaccinatie onder bevindelijk gereformeerden in Nederland. Hiervoor interviewde Ruijs sleutelfiguren uit de gereformeerde gezindte. Later schreef zij namens de NPV en de Academische werkplaats AMPHI over dit thema een brochure voor buitenstaanders uit de jeugdgezondheidszorg (Ruijs & Klinken, Vaccinatie in de reformatorische gezindte, 2013). Verder putten we uit het onderzoek van de bevindelijk gereformeerden De Muynck & Post (2009) naar mijding van jeugdzorg onder bevindelijk gereformeerden in Zeeland en uit Jansen (2005) naar hoe reformatorisch onderwijs en sociaal-constructivistische didactiek zich tot elkaar verhouden. Ook benutten we persoonlijke communicatie met bevindelijk gereformeerde collega's van de CHE.

² Voor wie meer wil lezen over het Nederlandse protestantisme verwijzen we naar Wikipedia

³ De term gereformeerde gezindte is min of meer synoniem voor deze zuil.

Het eigene van de bevindelijk gereformeerden is de bevinding van het geloof. Wat dit inhoudt legt Ruijs in buitenstaanderstaal uit: “Wie kan getuigen van zijn of haar relatie met God, wie heeft ervaren (ofwel bevonden) dat God zijn of haar redder is, wordt gerekend tot de bekeerden” (Ruijs & Klinken, 2013, p. 6). En wie onbekeerd sterft, is voor eeuwig verloren. Westerink (2000) verwoordt het begrip bevinding in Jansen (2005, p. 17) op orthodoxe wijze als: “de gewaarwording in het gemoed van de gemeenschap met God.”

Opvoeden gebeurt vanuit de wetenschap dat God er altijd bij is en dat ouders op een dag rekenschap van hun opvoeding moeten afleggen, ook omdat kinderen zijn gedoopt (F. van der Veer, persoonlijke communicatie, 10 september 2020). Voor de doop van hun kind beantwoorden bevindelijk gereformeerde ouders een aantal geloofsvragen die zij krijgen voorgelegd. Deze bevatten de leer van de kerk. Ouders zeggen dan onder andere “dat wij met onze kinderen in zonden ontvangen en geboren zijn, en daarom aan allerhande ellendigheid, ja, aan de verdoemenis zelf onderworpen zijn.” Dit betekent dat mensen zo zijn aangetast door de zonde, dat zij zelf, altijd en onveranderlijk, zondig zijn (Jansen, 2005). In de bijbel staat het zo: “Er is niemand rechtvaardig, ook niet één; er is niemand, die verstandig is, er is niemand, die God zoekt [...], ook niet één.” Vervolgens spreken ouders ook uit dat hun kinderen “in Christus geheiligd zijn”. Dit laatste wordt onder bevindelijk gereformeerden veelal opgevat als dat zij door geboorte uit christelijke ouders door God positief zijn gediscrimineerd en dat zij daarmee een aparte positie hebben in deze wereld (De Muynck & Post, 2009). Ook belijden ouders bij de doop dat de leer van de kerk de “waarachtige en volkomen leer der zaligheid” is en dat zij hun kinderen naar hun vermogen daarin onderwijzen of doen onderwijzen. Om die reden wijzen ouders hun kinderen op de noodzaak om tot geloof te komen en zo verzoend met God te worden. Daarbij geldt dat kinderen dit persoonlijke geloof zich niet zelf kunnen toe-eigenen, omdat zij ‘onbekwaam zijn tot enig geestelijk goed’. Er is een bovennatuurlijk ingrijpen door God nodig (De Muynck & Post, 2009). Dit noemt men bekering. Dat ingrijpen spreekt echter niet vanzelf, dat is beperkt tot de uitverkorenen aan wie God, door Christus, verzoening wil schenken. Waar de orthodox gereformeerden het uitverkiezen als ‘ruim’ zien en beleven, geloven bevindelijk gereformeerden dat dit beperkt is. Pas wanneer men in het gemoed de gemeenschap met God ervaart, kan men zeker zijn van de verkiezing (Jansen, 2005). De vragen rond bekering en daarmee naar eeuwig leven of eeuwige verdoemenis, kleuren de levens van bevindelijk gereformeerden (Ruijs, 2012).

Het opvoeden van kinderen in het geloof is vanuit de doopbelofte en de mensvisie vaak een hoge, niet vrijblijvende roeping. Kinderen horen opgevoed “in de vreze des Heeren”, waarvan de kern is dat het niet om de mens gaat, maar dat Heere centraal staat. Anders gezegd is het opvoedingsdoel dat kinderen leren om zelf hun gaven te gebruiken tot eer van God en ten dienste van de samenleving (Jansen, 2005, p. 78). Men ervaart dit soms als een zware verantwoordelijkheid: het gaat namelijk om het eeuwigheidsperspectief van de kinderen (F. van der Veer, persoonlijke communicatie, 10 september 2020). Ouders kunnen angstig zijn dat zij het niet goed doen: *“Je hebt de verantwoordelijkheid om het kind voor God op te voeden en als je hier niet aan voldoet, kun je daar bang van worden”*, zegt een ouder in De Muynck & Post (2009, p. 21).

In het Godsbeeld legt men verder nadruk op de almacht en voorzienigheid van God (Ruijs, 2012). Alle dingen in het leven, vruchtbare en onvruchtbare jaren [...], gezondheid en ziekte, rijkdom en armoede, komen niet door toeval, maar uit Gods vaderhand, zo leert zondag 10 van de Heidelbergse Catechismus. Het is God die beslist over ziekte en gezondheid. Datzelfde geldt ook voor problemen in het leven. Een ouder zegt hierover: “Problemen in deze wereld zijn het gevolg van de zonde: ieder huis heeft zijn kruis” (De Muynck & Post, 2013, p. 20). Een ander aspect is dat zonde de toorn van God wekt, waardoor Hij mensen ongeluk, ziekte of onheil kan doen overkomen (Ruijs, 2012). Tegelijk wordt God ook gezien als een liefdevolle Vader voor zijn kinderen. Van daaruit mag er ook acceptatie van het onvolmaakte zijn, want God bestuurt alle dingen.

Door de focus op het religieuze lijken jongeren al vroeg bezig met grote levensvragen (Dam & Harten, 2022, p. 25). Dat kan op een heel intense manier, die sommige jongeren omschrijven als een hyperbewustzijn. Het gaat dan om vragen als: wat mag wel en niet, waarom, hoe leg ik dat goed uit en wat vind ik er eigenlijk zelf van (p.30)? Naast deze ethische vragen spelen er ook theologische vragen, bijvoorbeeld het leven na dit leven: hoe verschijn ik rechtvaardig voor God? (p.35) En ook: ben ik uitverkoren?

3.3 Reformatorische zuil

De reformatorische zuil heeft een eigen cultuur. Er is bijvoorbeeld sprake van onderscheidende waarden en idealen, betekenisgeving, levensstijl, regels, gewoonten en soms taal. “Iemand die niet van ons is, begrijpt ons niet”, zegt Van der Veer hierover (persoonlijke communicatie, 10 september 2020). Meerdere respondenten in dit onderzoek spreken in vergelijkbare termen als ‘onze kring’, ‘onze mensen’, en ‘ons soort mensen’.

De reformatorische cultuur wordt door een aantal instituties gedragen. Er zijn in Nederland ongeveer 125 basisscholen, verder zeven middelbare scholen, één mbo- en één hbo-opleiding. Ook is er een krant (RD), een politieke partij (SGP) en een eigen ‘vakbond’ (RMU).

De reformatorische zuil is vanaf de jaren '60 en '70 gevormd als tegenbeweging op de progressieve idealen van de jaren '60.

3.3.1 Cultuur

Janse (1985) noemt vier kenmerken van de reformatorische cultuur:

1. De zondagsheiliging is belangrijk. Bevindelijk gereformeerden gaan twee à driemaal per zondag naar de kerk. Ongehinderde kerkgang is daarbij belangrijk (zoals de incidenten op Urk en Krimpen aan de IJssel op 28 maart 2021 duidelijk maken). Verder neemt men deze dag zo min mogelijk deel aan het maatschappelijke leven en brengt men de dag door in de kring van het gezin.
2. In het maatschappelijk leven onthouden bevindelijk gereformeerden zich van een aantal zaken zoals media (liever geen televisie, gefilterd internet), dansen en bezoek van theater, bioscoop, etc. (De Muynck & Post, 2009). De opkomst van de smartphone en streamingdiensten is reformatorische zuil niet voorbijgegaan.
3. Qua kleding dragen vrouwen geen broek of uitdagende kleding. Bij kerkgang dragen zij een hoed, mannen veelal een pak.
4. Voor geestelijke zaken is er een eigen woordenschat, met archaïsch taalgebruik. De Bijbel leest men meerdere malen per dag uit de Statenvertaling van 1637.

3.3.2 Gemeenschap

Een van de cultuurdragers is de lokale reformatorische gemeenschap. Deze bestaat uit een hecht netwerk van relaties. Een wij-cultuur. Deze relaties ontstaan en blijven in stand in een tamelijk gesloten kring van familie, vrienden, kerk, scholen en winkels. Men kent elkaar en ondersteunt elkaar. Er is een hoge mate van onderlinge solidariteit. Dit alles zorgt voor bescherming en veiligheid. Bijvoorbeeld in de vorm van financiële en praktische onderlinge steun, waaronder ook opvangmogelijkheden van kinderen bij andere gezinnen. Deze ‘bonding’ leidt tot een zekere afzondering van de omringende samenleving en kan ertoe leiden dat men buiten eigen kring nauwelijks contacten heeft (Bakker en Felten, 2012). Voor jongeren geldt volgens de GGD dat zij voornamelijk vriendschappen en relaties in eigen kring hebben (GGD, 2017). De hechte onderlinge band en samenhang wordt ook door jongeren gewaardeerd (Dam & Harten, 2022). Tegelijk noemen zij de keerzijde ervan (p.25): *“Dat je niet altijd soort van jezelf mag zijn. Als je bijvoorbeeld een keer met een broek op zondag op straat loopt, als je mensen uit onze kerk tegenkomt, dat die dan wel kijken.”* Jongeren kunnen worstelen met de verwachtingen die hun familie en gemeenschap hebben om telkens de keuzes te maken die passen in het plaatje van *“de veelheid aan tradities en regeltjes.”* (p.28).

Tradities en regels hebben een belangrijke plek in de gemeenschap. Hiervoor zijn twee dragende krachten: een sterk normbesef bij het individu en daarbij een grote sociale controle vanuit de gemeenschap. Houdt men zich niet aan deze norm, dan roept men schande over zich af en is er kans op sociale uitsluiting (Movisie, 2012).

Uit het onderzoek van De Muynck en Post (2009) komt naar voren dat reformatorische ouders zelf vinden dat er in onderlinge gesprekken sprake is van een beoordelende sfeer. Dit versterkt de neiging om niet open en eerlijk over problemen in het gezin te spreken. Liever straalt men dan uit dat alles in orde is, om zo het gezin tegen een stempel of naam te beschermen.

3.3.3 Omringende cultuur

Doordat de samenleving seculariseert en is geïndividualiseerd, voelt de reformatorische gezindte zich steeds minder goed begrepen door de rest van de samenleving (Ruijs, 2012). Dekker (2021) beschrijft dit zelfs als dat zij zich ‘vreemden voelen in eigen land’. Met regelmaat verschijnen er voorbeelden van het onderlinge onbegrip in de media, bijvoorbeeld over de visie op homoseksualiteit (Nashville, scholengemeenschap in Gorinchem), kiezen om niet te vaccineren, en de kerkgang in coronatijd (Urk, Krimpen aan de IJssel).

Reformatrische jongeren hebben soms het gevoel dat zij zich in beide werelden niet begrepen voelen. Met te veel vragen en eigen ideeën voor de reformatrische wereld, te religieus voor de rest van de samenleving (Dam & Harten, 2022) Driekwart van de reformatrische gelovigen woont op de biblebelt. In een aantal gemeenten groeiden het aantal reformatrische inwoners in de laatste decennia (zoals in Ede, Barneveld en Veenendaal).

Tot slot

In de hoofdstukken 4 t/m 9 geven we antwoord op de verschillende deelvragen. De respondenten hebben een eigen aanduiding gekregen:

- / GG: Gereformeerde gemeente van Scherpenzeel
- / GGiN: Gereformeerde gemeente in Nederland te Scherpenzeel
- / De kerken: de GG en GGiN
- / ST: sociaal team
- / TL: teamleider
- / BM: beleidsmedewerker
- / VH: De Vluchtheuvel
- / KOC: KOC-diensten
- / OC: oud-coördinator van het sociaal team van Scherpenzeel
- / OM: oud-medewerker van het sociaal team van Scherpenzeel

4. Deelvraag 1: drempels om hulp te vragen

Voor veel Nederlanders blijkt hulp vragen lastig. Ook als het gaat om hulp te vragen van het eigen sociale netwerk. Deze terughoudendheid om hulp te vragen werd door Lilian Linders (2010) geduid met de term 'vraagverlegenheid'. In dit hoofdstuk staat de eerste deelvraag centraal: **'Welke drempels ervaren reformatorische inwoners en kerken om hulp te vragen bij het sociaal team rondom opvoeding en huwelijk?'**.

4.1 Reformatorische ouders vragen laat hulp bij de opvoeding

Uit een onderzoek in 2005 in Zuid-Holland naar groepen 'zorgmijders' bleek, onder andere, dat ook ouders uit de gereformeerde gezindte laat hulpvragen bij de opvoeding (Berg, Gun, Kierczak, Kooij, & Wulp, 2005). Dat beeld werd in 2009 in Zeeland in een onderzoek naar mogelijke zorgmijding door bevindelijk gereformeerde ouders bevestigd: reformatorische ouders vragen later dan gemiddeld ondersteuning en hulp, omdat men een hoge drempel ervaart (De Muynck & Post, 2009).

Recent is de hulpverlening van sociale teams aan reformatorische ouders in de gemeenten Rijssen-Holten, Staphorst en Woudenberg onderzocht (Walhout & Vinke, 2021). In deze gemeenten is het normaler om hulp te vragen als dat vergeleken wordt met de situatie van twintig jaar terug. Er is onder de respondenten echter geen eensluidend antwoord op de vraag of de drempel om te vragen hoger is dan bij andere Nederlanders.

De drempel om hulp te vragen wordt beïnvloed door de bevindelijk gereformeerde levensovertuiging en culturele factoren (De Muynck & Post, 2009). Deze factoren worden in dit hoofdstuk uitgewerkt en in Scherpenzeels perspectief geplaatst, waarbij op grond van de interviews in de Scherpenzeelse context ook aandacht is voor persoonlijke factoren die van invloed zijn op laat hulpvragen.

4.1.2 Reformatorische ouders in Scherpenzeel

De betrokken Scherpenzeelse kerken, het sociaal team, De Vluchtheuvel en een oud-coördinator van het Scherpenzeelse sociaal team constateren dat er vaak laat hulp wordt gevraagd. Laat hulpvragen komt ook meer voor in de reformatorische gezindte (GG). Het nadeel hiervan is dat bij de mensen 'de rek er dan al uit is' (OC), de problemen groot zijn en dat eerste-lijnshulpverlening soms niet meer voldoende is (ST).

Laat hulp vragen betekent niet dat dit voortkomt uit de wens om zorg te mijden, al kan dat soms een rol spelen. Het gaat er meestal om dat mensen graag zelf hun problemen willen oplossen, of dat met hun informele netwerk doen. Daar gaat zeker ook kracht vanuit, aldus het sociaal team en De Vluchtheuvel.

Uit het rapportage- en zorginkoopstelsel van het sociaal team blijkt in 2022 niet betrouwbaar op te maken hoeveel reformatorische gezinnen en kinderen hulp krijgen en hoe zich dit verhoudt tot niet-reformatorische gezinnen en kinderen.

4.2 Persoonlijke drempels om hulp te vragen

Om hulp te vragen moet een ouder over een drempel stappen. *'Praten over je relatie, of opvoeding, dat zijn natuurlijk wel heel tere dingen om met iemand te bespreken'*, aldus KOC. Woorden waarmee de respondenten de persoonlijke terughoudendheid om hulp te vragen beschrijven zijn: aarzeling, schroom, zich bedreigd voelen, angst, vrees en schaamte.

Aarzeling omdat de vraag kan spelen: *'Wie ben ik om hulp te vragen? Zijn er geen andere mensen die het veel zwaarder hebben?'* (OC). Deze oprechte aarzeling (*'Hoe is het eigenlijk met jou, vraag ik niet te veel van je?'*), raakt een sociaal werker van het sociaal team (ST).

Het gevoel dat hulpverlening bedreigend is en misschien een oordeel heeft kan spelen *'als het zoveelste kind binnen heel beperkte tijd op komst is'* (GG), of wanneer een stel ondanks ernstige, langdurige huwelijksproblemen toch bij elkaar wil blijven (VH). Ook kan het bedreigend zijn als hulpverleners *'jouw taal niet spreken of angst dat ze gaan vloeken'* (KOC). Schaamte en schuld rond opvoedings- en huwelijksproblemen spelen, als laatste factor, meer én sterker in de reformatorische gezindte (GGiN; VH). Schuldbesef kan er zijn als gevolg van gemaakte keuzes en het besef *'nu moet ik dit dus dragen'* (OC). En schaamte omdat het over zulke tere, intieme zaken gaat en problemen betekenen dat men gefaald heeft.

Deze drempels zijn anders van aard dan de oorzaken die Linders (2010, p. 143 e.v.) vond voor vraagverlegenheid in de wijk

het Drents Dorp in Eindhoven. Bewoners benoemden daar namelijk vooral een weerzin tegen afhankelijkheid en angst voor bemoeizucht en/of roddel.

4.3 Religieuze drempels om hulp te vragen

Naast persoonlijke en culturele factoren om laat hulp te vragen bij opvoed- of huwelijksproblemen, kunnen ook religieuze factoren daar een rol in spelen. De reformatorische wereldbeschouwing kleurt namelijk de betekenisgeving aan huwelijks- of opvoedproblemen (De Muynck & Post, 2009). Welke factoren spelen dan een rol?

Reformatorische mensen zijn meer dan gemiddeld geneigd om problemen en lijden te verdragen (De Lely et al. (2009) in De Muynck & Post (2009); ST; VH). Dat heeft volgens De Lely et al. te maken met de betekenis die zij geven aan het praten over problemen. Namelijk dat dit klagen is. En klagen zien zij als een vorm van opstand en wantrouwen tegenover de leiding (voorzienigheid) van God. Een probleem, zoals een voor ouders onhandelbaar kind, ziet men dan als een kruis dat God aan hen oplegt. Een andere verklaring om lijden te verdragen is de overtuiging dat lijden bij het leven in een gebroken schepping hoort (ST; VH).

De reformatorische wereldbeschouwing stelt ook hogere eisen aan de opvoedingstaak van ouders (Muynck & Post, 2009). Door de doopbelofte beseffen ouders dat zij ooit voor God verantwoording over hun opvoeding zullen moeten afleggen. Dat kan maken dat het contact met hulpverleners met een zekere angst tegemoet wordt getreden. Wat als hulpverleners met andere waarden zich met huwelijk of opvoeding gaan bemoeien?

4.4. Culturele drempels om hulp te vragen

In cultureel opzicht spelen meerdere factoren een rol. Veel ouders willen het in hun huwelijk en opvoeding goed doen om zo te voldoen aan de verwachtingen vanuit de kerk en gemeenschap (OC; OM). Men ervaart druk dat er wordt meegekeken (OM). Dit past bij de wij-cultuur zoals in het vorige hoofdstuk beschreven.

Praten over problemen gebeurt minder. Men noemt dit *'de vuile was buiten hangen'* (de kerken; OC; VH). De meer gesloten volksaard van mensen op de Veluwe lijkt hierin ook een rol te spelen (GGIN), maar ook schaamtegevoel. Zo kunnen escalerende huwelijksproblemen in de gemeenschap worden gezien als *'schande'* (GGIN).

Het voordeel van de hechte gemeenschap is dat ouders met problemen praktische steun krijgen vanuit de kerk (GG; De Muynck & Post, 2009). De nadruk op praktische steun uit eigen kring kan er echter toe leiden dat er geen professionele hulp van buitenaf wordt ingeschakeld.

Opvoedingsproblemen worden minder makkelijk besproken als deze problemen niet direct een label kunnen krijgen, bijvoorbeeld als een kind zich losbandig gedraagt, zoals bij middelengebruik of door zich openlijk niet aan de regels van ouders te houden (De Muynck & Post, 2009; KOC; ST; VH). Als de opvoeding van ouders in het geding is, roept dat sterkere schaamte- en schuldgevoelens op bij de ouders. Als opvoedingsproblemen echter te maken hebben met 'een label', zoals autisme, of de omgeving een rol speelt, zoals bij pesten, dan vraagt men eerder en makkelijker hulp (De Muynck & Post, 2009).

Een andere culturele drempel is bij kinderen en jongeren te vinden. Omdat zij vaker leren om hun gedrag te interpreteren in termen van 'het mag of het mag niet', leren zij minder om hun gedachten en gevoelens te bespreken. Daardoor leren zij minder om zelf verantwoordelijkheid te nemen voor problemen en relativeren of verbergen deze daarom eerder (De Muynck & Post, 2009). De taal van reformatorischen staat meer in het teken van wat goed en wijs is, wat mag en passend is, en gaat minder over wat je voelt, ervaart en ergens aan op doet. Ook in de verhouding van ouders tot kinderen. (Wim Dekker, persoonlijke communicatie, 7 maart 2022).

Een laatste culturele drempel is die van het omgaan met mensen van buiten eigen kring. Het sociaal team benoemt dat reformatorische Scherpenzeelers soms bang zijn dat ze geen herkenning vinden bij het sociaal team, omdat de sociaal werker niet hun taal spreekt of omdat er een kloof kan ontstaan door taalgebruik van de sociaal werker (vloeken, niet passende voorbeelden).

4.5 Drempels bij het sociaal team

Bij het sociaal team zijn ook een aantal drempels. De drempel als geheel vindt men 'hoog' (GG). De oud-coördinator van het sociaal team daarover: *'De stoutmoedige mensen wisten ons te vinden.'*

Reformatorische inwoners zien het sociaal team als bedreigend voor enerzijds hun identiteit en anderzijds voor hun ouderschap (GG; KOC; ST). Het beeld van het sociaal team, dat breder in Scherpenzeel kan leven, is dat het sociaal team

‘jeugdzorg’ is en dat jeugdzorg kinderen uit huis plaatst (ST). Of dat de gemeente enkel tot doel heeft om zo min mogelijk geld uit te geven aan hulp (GG).

De reformatorische identiteit van ouders maakt dat ouders en de kerkelijke gemeenschap bevreesd kunnen zijn voor de ‘wereldse invloeden’ die van het sociaal team kunnen uitgaan (ST). Als voorbeeld van wat wereldse invloeden gezien kan worden noemt het sociaal team de hulpverleningsmethodieken waarmee zij werken. Andere voorbeelden zijn dat de sociaal werker het belang van het huwelijk niet zou kennen (GGIN), of dat sociaal werkers niet bij de identiteit passende oplossingen aan ouders en jongeren kunnen voorstellen zoals deelname aan sport of de scouting voor sociaal geïsoleerde reformatorische jongeren (OM).

‘Praat je over huwelijks- en opvoedproblemen dan speelt identiteit een hele grote rol. Voor een hypotheek maakt het niet uit, maar als ik nou met iemand uit onze gezindte te maken heb, dat speelt een grote rol. Een seculiere hulpverlener begrijpt helemaal niet hoe wij de opvoeding zien. Dan is praten ook moeilijk. Ja, dat is mijn beeld.’ (GGIN).

De bemensing van het sociaal team speelt een rol. Het is ‘enorm helpend’ als sociaal werkers reformatorisch zijn (opgevoed) (GG; ST). *‘Het geeft gelijk vertrouwen als je ziet dat [de sociaal werker, HP], een OSM-er is’* (KOC). Terzijde: het nadeel van reformatorische sociaal werkers in dienst nemen, in plaats een plek in te ruimen door middel van detachering, is dat het sociaal team dan niet op de naamsbekendheid van een organisatie als bijvoorbeeld de Leliezorggroep kan steunen (VH).

Ten slotte zijn er praktische drempels die genomen moeten worden om hulp te vragen bij het sociaal team. Zo ziet men de situering van het sociaal team in het gemeentehuis niet als behulpzaam (GG; KOC; ST): *‘Ik ga even naar de Gemeentewinkel om te praten dat het thuis niet zo loopt’* (KOC). Naast de naam speelt ook mee dat ‘iedereen er direct van weet’ als je in de Gemeentewinkel hulp komt vragen (ST). Het zou beter zijn om het sociaal team bij Het Foort te huisvesten (ST). Ook is niet voor elke Scherpenzeler en voor de diaconieën van de kerken duidelijk wie het sociaal team is (GG; GGIN). *‘Dan is er wel een website waar je dingen kan vinden. Maar het heeft geen gezicht.’* (GG). Dan is verwijzen naar een instelling met een vertrouwde naam, zoals de identitaire, een makkelijkere stap.

Een laatste drempel is het beeld dat kan bestaan van het sociaal team:

“Ik denk ook dat mensen geen idee hebben dat de leden van het ST echt wel de houding hebben en de wil om naast je te gaan staan. Misschien denken mensen wel te veel dat men hen even komt vertellen dat... Maar de mensen bij de gemeente zijn deskundig en integer” (GG).

4.6 Drempels bij de kerk

Overigens kennen de kerken ook drempels om hulp te vragen. Ouders zoeken en verwachten weinig hulp van ambtsdragers in de kerk (Van den Berg et al. (2005, pp. 64, 65); De Muynck & Post, 2009). Dit beeld komt overeen met een ander onderzoek, namelijk die naar de voorkeur voor hulp bij besluitvorming rond vaccinatie in de reformatorische gezindte. Ruijs (2012) vond een vergelijkbaar laag percentage (3%) met voorkeur voor ondersteuning door ambtsdragers. Het valt De Vluchtheuvel op dat ‘heel veel’ van hun hulpvragers de kerkenraad niet informeren over hun hulpvraag. De diaconie van de Sionkerk maakt eenzelfde inschatting. Een mogelijke verklaring hiervoor kan de druk zijn die ouders ervaren door de verwachtingen vanuit de kerk (OC).

4.7 Voorkeur voor hulp

De Muynck & Post (2009) hebben ouders met opvoedproblemen in Zeeland gevraagd naar hun voorkeur voor hulp.

Als ouders hulp willen dan het liefst van:

/ Professionals	35%
/ Familie	27%
/ School	16%
/ Schoolbegeleidingsdienst	14%
/ Ambtsdragers (kerk)	3%

Scholen worden door ouders als een veilige, laagdrempelige plek gezien en hebben een belangrijke signalerende en verwijzende functie.

Een groot deel van de bevindelijk gereformeerde ouders zoeken hulp bij een instelling waar zij door gelijkgezindheid een vanzelfsprekende, veilige, samenwerking verwachten (De Muynck & Post, 2009; Bakker & Felten, 2012; GGIN; KOC; VH).

Wat maakt dat gelijkgezindheid zo belangrijk is? Daarin spelen een aantal factoren een rol (De Muynck & Post, 2009, Walhout & Vinke, 2021). Zo is het belangrijk dat hulpverleners weten én aanvoelen, welke gevoeligheden en dilemma's er kunnen spelen en wat daarvan de finesses zijn, want daar wringt het vaak (VH). KOC-diensten zegt hierover: *'Het gaat soms echt over kleine dingen waarvan je als buitenstaander denkt: ja, sorry, moet je daar over vallen?'* Misschien zijn we dan een heel moeilijke denominatie, dat weet ik niet.' Verder roept een zichtbare zelfde levensstijl in bijvoorbeeld kleding, haardracht en taalgebruik herkenning en vertrouwdheid op (KOC). En ten slotte dragen gedeelde normen en waarden rond opvoeding, gezag, seksualiteit en relaties bij aan vanzelfsprekendheid. Ouders hoeven dan niets uit te leggen en er ontstaat geen discussie over keuzes. Een misfit met hulpverleners kan ontstaan wanneer ouders zich op deze 'onderdelen' niet serieus genomen voelen. In Staphorst en Woudenberg zijn er om genoemde redenen subsidierelaties aangegaan met reformatorische instellingen als Stichting Schuilplaats of Helpende Handen (Walhout & Vinke, 2021). De drempel naar deze organisaties is lager, waardoor het voor niet-identitaire hulp ook makkelijker wordt om ingang te vinden (p.25).

KOC-diensten ziet de kracht van identitaire hulpverlening erin dat zij – naast de hierboven genoemde aspecten – bij horizontale (sociale) problemen ook altijd oog hebben voor de verticale lijn. Voor de geloofsvragen. *'Dat je soms mag zeggen; er staat daar Iemand boven, he?'* (KOC). Verder helpt Bijbelkennis om van binnenuit het gesprek te voeren, bijvoorbeeld met ouders die zich voor losse handjes beroepen op een Bijbeltekst als 'tuchtig uw zoon'. Hulpverleners kunnen dan op grond van de Bijbel ouders wijzen op andere oplossingen. De gezinsbegeleider van het sociaal team met een reformatorische achtergrond geeft aan ook op deze manier te werk te gaan (ST).

In Scherpenzeel zijn veel kerkleden geneigd om niet naar het sociaal team, maar rechtstreeks naar instellingen als De Vluchtheuvel of KOC-diensten te gaan (GG; GGIN). Die instellingen hebben een vertrouwde naam gekregen. Voor hulp van KOC-diensten is echter een beschikking nodig, waarvoor het nodig is dat ouders hun verhaal aan iemand moeten vertellen. Dat is voor reformatorische ouders van de Gereformeerde Gemeente in Nederland of de Oud Gereformeerde Gemeente, niet alleen in Scherpenzeel, best moeilijk (KOC). Andere instellingen die genoemd worden: Stichting Timon, Agathos, Eleos, of een PGB-aanbieder als bijv. Welcura (OM). Verder: Fides, Brouwer, ABConsults (GG).

De christelijke hulpverleners van het sociaal team merkten dat ambtsdragers ook behoefte hebben om te overleggen met hulpverleners die dezelfde taal spreken als zij. Dat geeft sneller vertrouwen (OM; ST). Een eenmaal vertrouwd gezicht, zoals B.H. was, betekent dat ambtsdragers dan niet meer rechtstreeks naar KOC verwijzen, maar eerst naar het sociaal team (GG).

In gezinnen waarin kinderen zich niet meer voegen naar de levensstijl van ouders en daar conflicten over ontstaat die uitmonden in opvoedingsproblemen, bleek dat ouders eerder hulp vanuit de eigen kring aanvaarden, aldus de voormalige Bureaus Jeugdzorg en SGJ Jeugdzorg (De Muynck & Post, 2009, p.8). Een hulpverlener van buiten die de normen en waarden van ouders onvoldoende helpt te bewaken of onderdelen ter discussie stelt, wordt ervaren als een aanval op het geloof.

4.8 Drempel en knelpunten bij identitaire organisaties

Een belangrijke drempel bij identitaire zorg kan, volgens het sociaal team, liggen in het 'ons kent ons' – dat een hulpverlener zelf ook deel uitmaakt van de gemeenschap. Verder bieden in de optiek van het sociaal team identitaire organisaties niet of nauwelijks tweedelijns specialistische zorg. Wanneer deze specialistische zorg wel nodig is, maar ouders deze vanwege identitaire overwegingen niet willen aangaan, leidt dit tot dilemma's bij het sociaal team. En soms steekt het nauw in identitair opzicht, bijvoorbeeld toen een reformatorisch pleeggezin toch door ouders werd afgekeurd, omdat de kerkelijke richting van de pleegouders net niet goed was (OM).

Daarnaast blijkt uit het onderzoek dat het sociaal team hun beelden van de wijze waarop identitaire organisaties werken nog niet bij hen gecheckt hebben.

4.9 Hulp door niet-identiteitsgebonden instellingen

Gevraagd naar voorkeuren voor professionele hulp geeft driekwart van de ondervraagden bij De Muynck en Post (2009) aan dat identiteit voor hun belangrijk is, maar dat kwaliteit belangrijker is. Dat lijkt vooral op te gaan bij ontwikkelingsproblemen zoals een taalspraakachterstand of autisme. Daarvoor achten ouders identiteitsgebonden zorg niet noodzakelijk.

Verder zijn er aanwijzingen dat sommige reformatorische jongeren en ouders juist geen hulp zoeken bij een identiteitsgebonden instelling. Bijvoorbeeld als zij een hulpvraag hebben waarvoor zij een antwoord zoeken buiten de ‘gebaande paden’, zoals rond echtscheiding of (homo)seksualiteit (Bakker & Felten, 2012). Veiligheid hangt dan samen met anonimiteit. Sommige reformatorische hulpvragers ervaren het ook juist als een pré als de sociaal werker niet uit het dorp of uit de reformatorische gezindte komt, omdat zij dan minder oordeel verwachten of hopen dat er doorgevraagd wordt op onderwerpen die niemand uit eigen kring nog durfde te bevragen (ST).

Een niet-identiteitsgebonden instelling zal eerder aansluiting krijgen bij reformatorische inwoners als hun team is samengesteld uit hulpverleners met een diverse religieuze samenstelling, waaronder reformatorische hulpverleners (Walhout & Vinke, 2021). In de door hen onderzochte sociale teams zijn geen afspraken voor de matching van een reformatorische hulpvrager aan een reformatorische hulpverlener, ook al blijkt dat in de praktijk vaak wel de betere match.

4.9 Deelconclusie

‘Welke drempels ervaren reformatorische inwoners en kerken om hulp te vragen bij het sociaal team rondom opvoeding en huwelijk?’.

Reformatorische inwoners van de gemeente Scherpenzeel met huwelijks- of opvoedproblemen ervaren verscheidene drempels om hulp te vragen: persoonlijke, religieuze en culturele. Deze drempels zijn onderling verweven, waarbij het voor de onderzoekers niet mogelijk is om een rangorde aan te brengen qua impact. Daarnaast zijn er specifieke drempels bij het sociaal team.

De reformatorische zuil is te typeren als een wij-cultuur. De gemeenschap heeft een hecht netwerk van relaties, van ons kent ons, van regels en tradities en daarin heeft men onderlinge verwachtingen – ook ten aanzien van opvoeding en huwelijk. Over gedrag dat afwijkt van de norm kan onderling in beoordelende termen worden gesproken (‘schande’). De reformatorische wereldbeschouwing stelt daarnaast ook hogere eisen aan de opvoedingstaak van ouders vanuit de wetenschap dat God daarover ooit zal oordelen. De lat ligt, met andere woorden, hoog als het gaat om huwelijk en opvoeden: men wil het goed doen en wil een negatieve beoordeling voorkomen.

Praten over opvoed- of huwelijks problemen ervaart men als een tere aangelegenheid, waarover men schroom, angst, vrees en schaamte kan voelen. In de gemeenschap is men daarbij minder gewend om over gedachten en gevoelens te praten, omdat wat goed en gepast is de norm is in reflectie. Ook praat men minder over problemen, omdat Scherpenzeelers dit ‘de vuile was buiten hangen’ vinden. Ten slotte kan praten over problemen gezien worden als klagen en een vorm van opstand tegen of wantrouwen tegenover de leiding van God.

Van zorgmijding is geen sprake. Eerder vraagt men laat hulp, omdat reformatorische Scherpenzeelers vaker een steunend en sterker informeel netwerk hebben, het daardoor langer volhouden. Daarbij verdragen zij problemen en lijden meer.

Als reformatorische Scherpenzeelers over deze drempels stappen en hulp vragen bij het sociaal team, dan is men toch beducht voor een oordeel van niet reformatorische hulpverleners over persoonlijk keuzes. Juist omdat deze religieus gekleurd zijn. Die religieuze dimensie vereist fijngevoeligheid en respect, en dat verwacht men niet altijd van een niet-reformatorische hulpverlener. Daardoor is de gang naar een identitaire organisatie, waar herkenning van waarden en normen is, makkelijker. Daar hoeft men niet bevreesd te zijn dat de reformatorische identiteit in het geding komt.

De situering van het sociaal team bij de Gemeentewinkel kan voor alle Scherpenzeelers een drempel vormen. Het ‘ons kent ons’ kan dit voor reformatorische Scherpenzeelers nog versterken. Daarbij kent men de medewerkers van het sociaal team niet en is er de vrees dat zij onvoldoende kennis van en affiniteit met de reformatorische doelgroep hebben.

Dat het sociaal team niet vertrouwd is met de reformatorische doelgroep, terwijl hulp aan deze doelgroep nauw steekt, maakt dat reformatorische Scherpenzeelers een grotere drempel hebben om hulp te vragen.

5. Deelvraag 2: hulpverlening aan reformatorische inwoners

Voor een goede samenwerkingsrelatie tussen cliënt en hulpverlener is het essentieel dat een cliënt de hulpverlener vertrouwt (Barnhoorn, et al., 2013, p. 15). Vrijwel alle respondenten benoemen een aantal voorwaarden om tot een vertrouwensband te komen (GG; GGIN; VH; KOC; OC; OM; enkele sociaal werkers van het sociaal team). Namelijk kennis hebben van en feeling hebben met de reformatorische wereld. Overigens geldt in het algemeen dat basiskennis van een hulpverlener over levensbeschouwing ervoor zorgt dat zij cliënten eerder en beter begrijpen. Ook bevordert dit de geloofwaardigheid van de hulpverlener (Achahchah & Kovács, 2020).

“Maar wat nog belangrijker is, denk ik, is dat mensen zich echt verdiepen en proberen in te leven in de dingen die belangrijk zijn; hoe zien wij nou als reformatorische mensen, op grond van de Bijbel, het huwelijk?” (GG)

Wat moet een niet-reformatorische sociaal werker dan weten over de reformatorische gezindte in het algemeen en opvoeding en huwelijk in het bijzonder? En hoe vertaalt zich dat naar handelen? Dat staat in dit hoofdstuk centraal vanuit de deelvraag: **‘Wat zijn vanuit literatuur, de kerken en instellingen voor identitair sociaal werk aanbevelingen aan sociaal werkers voor passende hulpverlening aan reformatorische inwoners?’**

In 5.1 staat het gezin, ouderschap en opvoeding vanuit reformatorisch perspectief centraal. In 5.2 het huwelijk en in 5.3 aanbevelingen voor houding en handelen van de hulpverlener.

5.1 Gezin, ouderschap en opvoeding in de reformatorische gezindte

Hoe ouders in het algemeen invulling geven aan hun ouderrol hangt van verschillende factoren af. Dat geldt ook voor ouders in de reformatorische gezindte. Elk gezin is anders. Uit de literatuur en volgens respondenten zijn er wel een aantal onderscheidende factoren voor de gezindte.

Het gezinsleven is belangrijk en krijgt veel aandacht. Dat geldt ook voor het familieleven dat door de grootte van de gezinnen van herkomst vaak meeromvattend is.

De rolverdeling tussen man en vrouw is vaker traditioneel. De man wordt als het hoofd van het gezin gezien, waarbij man en vrouw gelijkwaardig, maar niet gelijk zijn. Soms vatten mannen dit sterk hiërarchisch op en zien tegenspraak van kinderen op echtgenote als verzet (Movisie, 2012, p.34). Waar rond de eeuwwisseling zo’n 30% van de vrouwen werkte, is dat toegenomen tot 55% in 2019 (Seesing & Verdouw, 2019).

Gemiddeld hebben vaders een kleinere rol in de opvoeding, waardoor moeder meer een sleutelrol hebben. De keerzijde hiervan is dat moeders er meer alleen voor staan in de opvoeding dan in andere kringen (De Muynck & Post, 2009). Waar de opvoeding dan vaak met moeders wordt besproken, moeten vaders vaak wel akkoord kunnen gaan met in te zetten hulp (ST). Doordat gezinnen gemiddeld groter zijn, zijn moeders ‘letterlijk druk met alles’ (GGD Gelderland-Midden, 2017) en kan overbelasting dreigen (Movisie, 2012). De GGD- jeugdverpleegkundigen zijn van mening dat jonge moeders behoefte hebben om ‘alles perfect te doen’. Dat sluit aan bij wat moeders aangeven bij Munck & Post, namelijk dat zij hun identiteit ontleen aan het moederschap, waarbij het belangrijk is dat zij daarin goed ‘scoren’ in de gemeenschap, die zij als ‘buitenkantcultuur’ omschrijven (2009).

Een groot gezin komt vaker voor. Het hebben van een groot gezin kan betekenen dat ouders zo druk kunnen zijn dat zij minder tijd voor de kinderen en de opvoeding hebben (OC). Bijvoorbeeld wanneer er in vijf jaar tijd vijf kinderen geboren worden. Bij reformatorische basisschool worden relatief vaak taalachterstanden geconstateerd (OC). De keerzijde van grote gezinnen is dat kinderen op jonge leeftijd zelfstandig worden en verantwoordelijkheid leren dragen (OC). Het bespreekbaar maken van gezinsgrootte en gezinsplanning ligt doorgaans heel gevoelig en vraagt fijngevoeligheid (KOC). Baars-Blom (2012) noemt het zelfs een taboe, maar constateert tegelijk dat veel reformatorische gezinnen niet meer uit tien kinderen of meer bestaan en concludeert daaruit dat er weldegelijk sprake is van gezinsplanning.

In gezinnen is vaak duidelijk wat wel en niet kan. Ouders zijn relatief streng en begrenzend en er is vaak weinig onderhandelingsruimte voor kinderen. De opvoedingsstijl wordt daardoor getypeerd als autoritair (De Muynck & Post, 2009;

Movisie, 2012; OC). Dit staat niet in de weg dat ouders hun kinderen heel veel liefde geven (OM). Reformatorische jongeren typeren hun leefwereld als “een strenge wereld” (Dam & Harten, 2022). Gehoorzaamheid aan God en aan ouders behoort tot de belangrijkste opvoedingsdoelen. Verzet hiertegen wordt vanuit het eerste en vijfde gebod (Exodus 20) als zondig en dus ongewenst gezien. Dit kan met name in de puberteit – de periode van verdere ontwikkeling van de eigen identiteit – leiden tot faseproblematiek, doordat de ruimte voor jongeren om eigen invulling te geven beperkt is (OC; OM). Mag een meisje een keer make up dragen of een keer thuis blijven van de kerk?

De structuur die er in de gezinnen is (OC; OM; ST) geeft veel stabiliteit in de gezinnen. Ook als er problemen zijn, helpt dit de gezinnen om het lang vol te houden.

Dat kinderen van hun ouders horen waarover ouders tevreden zijn is in reformatorische kring nog niet vanzelfsprekend (KOC). Bevestigen en erkennen staat niet centraal in de opvoeding.

Voor ouders zijn op tijd thuiskomen (vóór de zondag), kleding- en muziekstijlen belangrijke normen, evenals de kerkgang en dat seksualiteit in het huwelijks zijn plaats heeft (Movisie, 2012). Verder leidt schermgebruik vaker tot spanningen (GGD Gelderland-Midden, 2017). Voor hun kinderen zien ouders het liefst een huwelijkspartner uit dezelfde kerkelijke ligging en heteroseksueel (Movisie, 2012). Als kinderen hier tegenin gaan, worden zij als opstandig gezien en zullen ouders proberen om hen in het gareel te houden. Ouders zullen hun kinderen hierbij ook wijzen op de eeuwigheid (de hel). Als kinderen eigen wegen gaan kan dit er soms toe leiden dat kinderen op straat worden gezet of het contact wordt verbroken (Movisie, 2012). Zeker wanneer er nog jongere kinderen in het gezin zijn lijkt het voor ouders belangrijk dat de oudste kinderen zich aan de regels houden (Dam & Harten, 2022).

Waar slaan en andere vormen van fysiek geweld in de opvoeding in veel reformatorische gezinnen ongewenst is, denken sommige ouders daar anders over. Dit baseren zij vooral op de Bijbeltekst uit Spreuken 13:24 - “Wie zijn zoon de stok onthoudt, haat hem. Wie hem liefheeft, tuchtigt hem.”

“Hulpverlener ‘X’ heeft een halve opvoeding van onze oud-predikant gehad, waardoor ze het invoelingsvermogen en affiniteit had om daarmee om te gaan.” (GG)

In sommige gezinnen is de gezinscultuur er een van ‘niet praten’, van weinig openheid. Dit hangt samen met de autoritaire opvoedingsstijl, waarin wordt meegedeeld en gesteld (De Muynck & Post, 2009) en de waarde ‘niet klagen, maar dragen’ (GGD Gelderland-Midden, 2017). Dit kan voor kinderen het begrip van de waarden onder de normen bemoeilijken en leidt ertoe dat zij keuzes alleen benaderen vanuit ‘het mag wel, het mag niet’, in plaats van daar zelf ook over na te leren denken. Verder kunnen conflicten in zo’n situatie niet meer door gesprek en discussie worden opgelost (Movisie, 2012, p.25). Ook maakt een niet-praten cultuur het lastiger voor kinderen om ruimte te geven aan emoties en gedachten. Overigens stellen De Muynck & Post dat er in veel gezinnen een cultuur van niet praten is, en Movisie dat dit in een deel van de gezinnen het geval is. Dat ouders zelf zich mogelijk minder hebben leren verhouden tot hun gevoel, kan betekenen dat zij een minder sterk autonoom ouderkompas hebben ontwikkeld, en zo minder op hun ouderlijke intuïtie kunnen vertrouwen (OC). De uitdaging bij het opvoeden die op ouders en zeker moeders afkomt is om zich te verhouden tot wat hun moeder, buurvrouw en schoonmoeder ervan vinden. Dat meekijken en goed willen doen, geeft onzekerheid (KOC).

De manier waarop reformatorische jongeren – pubers, adolescenten – opvolging geven aan deze opvoeding zijn in grofweg drie groepen te onderscheiden (Fieret, 2013). Jongeren uit de groep ‘verbinders’ proberen in hun dagelijkse leven de normen en waarden uit hun opvoeding toe te passen. Jongeren uit de groep ‘schakelaars’ switchen daarentegen tussen Bijbelse normen en waarden en andere leefpatronen als dat zo uitkomt in de situatie. Ze pendelen zo als het ware tussen de reformatorische wereld en de wereld daarbuiten. Ook zijn er jongeren die breken met hun opvoeding en vorming – zij nemen innerlijk afscheid. Deze jongeren vormen de ‘ontkoppelaars’.

Opvoedingsvragen van reformatorische ouders lijken kortom te verschillen met die van niet-reformatorische ouders (Walhout & Vinke, 2021). Vaker worstelen ouders met vragen rond gezag, grenzen stellen, ruimte bieden en geboortepanning. Verder komen ouders voor opvoedverlegenheid te staan door keuzes die hun kinderen maken die haaks staan op de door de ouders gedane doopbeloften. Ook gaan hulpvragen vaker over echtscheidingsproblematiek, homoseksualiteit en tienerzwangerschappen.

Als het ouders niet lukt om de kinderen naar Bijbelse maatstaven op te voeden, dan ervaren ouders dat als falen en extra opvoedingsverlegenheid (GG; GGiN; OM). Aan het falen zitten drie kanten: falen naar jezelf, naar je omgeving en naar de Heere (OM).

5.2 Huwelijk

Waar in de seculiere maatschappij er verschillende samenlevingsvarianten zijn, is een huwelijk tussen man en vrouw onder bevindelijk gereformeerden de norm. Een huwelijk overstijgt daarbij de juridische status en is meer dan een norm. Het wordt een betekenisvol verbond genoemd, een geschenk van de Heere, iets bijzonders, een heilig verbond (GG; GGIN; VH). Naast de sociale, relationele en juridische status van het huwelijk is er dus een geestelijke dimensie aan een huwelijk. Het huwelijk wordt ook wel gezien als een driehoek waarvan God, man en vrouw deel vanuit maken (VH). En zoals een driehoek zonder einde is, zo geldt dat ook voor het huwelijk: “Wat God samenbracht, scheid de mens niet” (Mattheüs 19:6). Wanneer een huwelijksrelatie in een ‘zeer ernstige situatie is beland’, dan komt de kerkenraad in beeld. Vaker dan bij opvoedingsproblemen, omdat een tijdelijke of definitieve scheiding meer zichtbare gevolgen in de gemeenschap heeft (VH). Vaak worstelen hulpverleners en kerkraden met de verschillende perspectieven en belangen (OC; VH). Waar zij erop vertrouwen dat God een huwelijk wil zegenen waar de man en vrouw ervoor knokken, is er ook het besef van gebrokenheid: dat levens heel ver uit elkaar zijn gegroeid of zelfs nooit bij elkaar zijn gekomen (VH).

Echtscheiding komt voor, maar relatief weinig (Movisie, 2012). De norm is dat men het huwelijk wil behouden. Hierdoor zijn er veel tweeoudergezinnen, wat een beschermende factor is in gezinnen. Wanneer echtscheiding aan de orde is, kan een kerkenraad daar toestemming voor geven. Overspel is hiervoor een aanleiding, huiselijk geweld vrijwel niet (Movisie, 2012; GGIN; VH). Al is huiselijk geweld voor kerkenraden en gezinnen nadrukkelijk ongewenst gedrag en wordt soms geadviseerd om tijdelijk uit elkaar te gaan (VH). Als er na lange tijd in zulke ‘ernstige situaties’ geen verandering optreedt – ondanks de inzet van familie, hulpverlening, gemeenteleden en diverse pastorale contacten waaronder een predikant – dan klemmt het. Er blijven dan drie opties (Van Pelt-de Jong, 2021), elk met eigen gevolgen:

- / Bij elkaar blijven (al dan niet met hulpverlening)
- / Echtscheiding (vaak met kerkrechtelijke maatregelen)
- / Scheiding van tafel en bed (vaak zonder kerkrechtelijke maatregelen)

Of scheiding van tafel en bed toegestaan is óf wenselijk is wordt betwist (Slootweg, 2021).

5.3 Houding en vaardigheden niet-reformatorische hulpverleners

Sociaal werkers die een vertrouwensband met reformatorische hulpvragers willen opbouwen, hebben, naast kennis, ook een zekere *feeling* of affiniteit met de reformatorische leefwereld nodig (GG; GGIN; KOC; VH). Voor niet-reformatorische hulpverleners betekent dit onder andere dat zij zich weten te verhouden tot de normen en waarden van de ouders. Meer nog, dat zij ook ouders kunnen helpen om met deze normen en waarden te leven (OC). Wat heeft een sociaal werker daar volgens de literatuur en de respondenten voor nodig?

Een belangrijke levensbeschouwelijke vaardigheid is om onbevooroordeeld en zonder oordeel te luisteren (Achahchah & Kovács, 2020). Dit vraagt een houding van niet-weten, wat inhoudt dat een hulpverlener zijn eigen bril en referentiekaders afzet en open en belangstellend luistert (Walhout & Vinke, 2021). Dat dit uitdagend is, blijkt uit het onderzoek van Walhout & Vinke (2021) in drie gemeenten op de biblebelt. Ook voor sociaal werkers van christelijke huize is begripvol en zonder vooroordeel te werk gaan niet altijd vanzelfsprekend als het gaat om gezinsgrootte, de positie van de vrouw, wel of niet scheiden, indirect taalgebruik en mediagebruik (Walhout & Vinke, 2021, p. 29). KOC-diensten adviseert sociaal werkers om ouders (met opvoedproblemen) te leren begrijpen, door te vragen naar wat hen beweegt; hoe zij ouders zijn; hoe ze in het leven staan; hoe zij denken en waar het over gaat? Het stellen van een norm – wat moet als het nodig is – volgt idealiter daarna. Voor ouders kunnen deze nieuwsgierige vragen verfrissend zijn.

De leefwereld begrijpen vraagt ook van sociaal werkers dat zij aanvaarden dat voor bevindelijk gereformeerden hun geloof en kerkgang ‘ontzaglijk belangrijk’ is (Bakker & Felten, 2012). Twee oud-medewerkers en de oud-coördinator onderstrepen de noodzaak hiervan: *“Ik denk dat het niet meevalt voor niet gelovige collega’s, om in te schatten wat het betekent dat ouders nog een dimensie in hun leven hebben, dat ze rekening houden met het bestaan van God”* (OM).

Over het werktempo concluderen Walhout & Vinke dat het helpt om te weten *“dat vertrouwen met geduld gewonnen wordt”* (2021, p.19). Vertrouwen is er namelijk niet, dat moet opgebouwd worden (GG). Betrouwbaarheid, zorgvuldigheid en integriteit zijn daarin – meer nog dan anders – belangrijke waarden (GG; OM), omdat daaruit blijkt dat een sociaal werker (of het sociaal team) langdurige contacten wil opbouwen. Dat is belangrijk.

Geduld is ook belangrijk wanneer sociaal werkers ouders vragen om te reflecteren, om stil te staan bij hun gedachten en gevoel (OC). Vaak zijn dat ongebruikelijke vragen die om meer tijd vragen.

In het contact met ouders en het gezamenlijk construeren van een hulpverleningsplan is het zaak voorzichtig te werk te gaan, met grote sensitiviteit voor de reacties ouders (Bakker & Felten, 2012). Dit vraagt om *“heel nauw luisteren en aansluiten”* (OC). *“Het steekt nauw!”* (OM). Opmerksaamheid is hierbij belangrijk: *“Wanneer mag ik wat zeggen? En dat je dan wel je woorden weegt”* (OC). In De Muynck en Post (2009, p.27) noemt een moeder een voorbeeld van hoe zij denkt dat het verkeerd kan gaan: *“Als een meisje bang is om te sterven, dan zal een hulpverlener zeggen: je moet maar aan iets vrolijks denken. Als ouder wil je dat niet, omdat het ook belangrijk is dat ze aan de dood en aan het sterven denken.”*

Om tot vertrouwen te komen helpt het verder om bij het eerste gesprek te vragen naar de religieuze achtergrond en de betekenis daarvan (Walhout & Vinke, 2021). Ook bij de analyse van wat er speelt is het belangrijk om te verkennen waaraan ouders kracht ontleen voor wat betreft het geloof, en of schuld en schaamte een rol speelt (OC). Verder is het belangrijk om niet aan te dringen op keuzes die niet bij het geloof passen (Bakker & Felten, 2012). Als een verwijzing nodig is, dan is een warme overdracht nog belangrijker. Dat past bij het hebben van een wij-cultuur (OM).

Ook is zaak om in uiterlijk en taalgebruik rekening te houden met wat een niet-reformatorische leefstijl kan oproepen (Bakker & Felten, 2012). *“De vocabulaire van de hulpverleners, sluit niet altijd aan bij de ouders, met vloekwoorden zoals: ojee, joh, goh, jeetje, gossie”* (Berg, Gun, Kierczak, Kooij, & Wulp, 2005, p. 71). Dit soort taal, maar ook *‘shit zeg’* of andere grove taal, kan een werkrelatie in de weg staan (OC; KOC). Ouders gebruiken op hun beurt mogelijk soms taal die niet direct begrijpelijk is. Beter dan proberen te raden wat ouders dan zeggen, is om uit te leggen dat het voor jou niet duidelijk is en om te vragen of ouders het willen toelichten (KOC). Wanneer ouders een conflict hebben met hun kind over het uiterlijk – zoals het dragen van een rok, het nemen van tattoos of piercings – en de hulpverlener matcht qua uiterlijk meer met het kind dan met ouders, dan kan dit een rol spelen in de acceptatie van de hulpverlener door ouders (De Muynck & Post, 2009).

Wanneer het geloof en de gemeenschap van invloed zijn op de opvoed- of huwelijksproblemen, dan is consultatie of het betrekken van sleutelpersonen uit de kerk, of van een identitaire organisatie, raadzaam (OC; KOC). Vragen rond gezinsgrootte bijvoorbeeld liggen heel gevoelig en dan steekt het, zoals gezegd, nauw (OM).

5.4 Deelconclusie

‘Wat zijn vanuit literatuur, de kerken en instellingen voor identitair sociaal werk aanbevelingen aan sociaal werkers voor passende hulpverlening aan reformatorische inwoners?’

Voor kwalitatief goede hulp is er altijd vertrouwen tussen hulpvrager en hulpverlener nodig. Dat geldt ook voor hulp aan bevindelijk gereformeerde Scherpenzellers. Uit de literatuur en interviews komen een aantal specifieke voorwaarden naar voren:

- / Kennis hebben van en affiniteit met de reformatorische leefwereld en het specifieke daarvan rond opvoeding en huwelijk. Dit veronderstelt bijvoorbeeld:
 - Rekening houden met een wij-cultuur waarin individuele keuzes minder voorop staan.
 - Weten dat aan falen altijd drie kanten zitten: naar jezelf, je omgeving en naar God.
- / Bereid én in staat zijn om ouders te helpen leven naar hun reformatorische normen en waarden. Dit betekent dat sociaal werkers hebben te rekenen met een, mogelijk voor hen onbekende, extra dimensie in het leven van de hulpvrager, namelijk die van God, en met het enorme belang dat daar in het dagelijkse leven aan toegekend wordt.
- / Betrouwbaar, integer en zorgvuldig handelen zijn cruciale waarden. Men streeft naar duurzame contacten. Daar staat of valt vertrouwen mee.
- / Het afzetten van eigen referentiekaders en open, niet-oordelend, en belangstellend luisteren. Dat blijkt ook voor christelijke, maar niet-reformatorische hulpverleners, niet altijd vanzelfsprekend.
- / Geduld hebben in het werktempo: ‘vertrouwen wordt met geduld gewonnen’. Geef tijd om te reflecteren.
- / Invoegen in taal en uiterlijk. Opmerksaam én terughoudend zijn. Dit steekt nauw.
- / Al in het eerste gesprek vragen naar de rol die het geloof speelt.
- / Waar geloof en gemeenschap van invloed zijn op de problemen, dan is consulteren en samen optrekken met kerk of identitaire organisatie raadzaam. De reformatorische gemeenschap kent haar onderlinge verschillen en consulteren wordt daarbij op prijs gesteld.

6. Deelvraag 3: ontwikkelopgave sociaal werkers

Dit hoofdstuk bevat het antwoord op deelvraag drie “Voor welke ontwikkelopgave zien sociaal werkers van het sociaal team zich gesteld, bij het uitvoeren van hun taak in het aanbieden en verlenen van hulp rondom opvoeding en huwelijk aan reformato-
rische inwoners en de kerken?”.

In de twee focusgroepen die gehouden zijn met leden van het sociaal team, 19 mei 2021 en 1 februari 2022 is de vraag gesteld welke ontwikkelopgave zij zien voor het sociaal team. Hierbij moet opgemerkt worden dat er in de periode tussen de focusgroepen wisselingen zijn geweest in de bezetting van het sociaal team. Er zijn jeugdconsulenten op detacheringsbasis werkzaam (JT). Algemeen kan gesteld worden dat de leden van het sociaal team zich bewust zijn van het feit dat zij werken in een dorp met een grote reformato-
rische gemeenschap (ST).

Gevraagd naar het specifieke in het werken met reformato-
rische inwoners, geven de leden van het sociaal team aan dat ‘aansluiten bij de client’ hoort bij het vak van sociaal werkers (ST). Ook hebben zij ‘een open grondhouding’. Een aantal leden van sociaal team geven aan dat dit zo voldoende is, ook in het contact met reformato-
rische hulpvragers (ST). Zij vragen niet standaard naar de levensbeschouwing, al komt het bij een verwijzing soms ter sprake (ST). Men voelt zich wel eens buitenstaander, maar zegt tegelijkertijd dat ‘het goed te doen is’. Sociaal werkers weten dat zij met verschillende doelgroepen werken en zeggen dat zij door het verdiepen in achtergrond en aanpassen qua kleding en taalgebruik goede hulp kunnen bieden (ST). Dit verdiepen in de achtergrond varieert van meer weten van de religie, basiskennis hebben over het christendom, of tijdens het gesprek met een reformato-
rische hulpvragers interesse tonen in de levensbeschouwing (ST). In het verleden heeft de gemeente ambulant werkers geworven met een reformato-
rische achtergrond. Het team denkt dat het voor de jeugdconsulenten minder belangrijk is om een christelijke achtergrond te hebben (ST). De ambulant hulpverlener, die langer in de gezinnen is, ziet de meerwaarde van de reformato-
rische identiteit kennen en de taal herkennen en spreken. De ambulant hulpverlener met een christelijke achtergrond ziet een ontwikkelopgave voor het team (ST). Deze wordt in de eerste focusgroep niet door het gehele team gezien.

Het gehele team heeft begin 2022, de training ‘werken met reformato-
rische ouders’⁴ gevolgd. Dit is positief ervaren en het team vindt dit voldoende scholing. Een medewerker van het sociaal team geeft aan deze training en de cursus cultureel specifiek hulpverleners haar voldoende kennisgeeft om te werken met reformato-
rische hulpvragers (ST).

In zowel de eerste als de tweede focusgroep komt naar voren dat het voeren van het gesprek over het thema hulpverleners aan reformato-
rische hulpvragers, het sociaal team helpt. Men leert meer over elkaars levensbeschouwing, hoe men elkaar kan bejegenen en soms ongewild beledigd (ST). Casuïstiekbespreking zien ze als mogelijkheid tot professionalisering. Waarbij nieuwe medewerkers meegenomen moeten worden in de kennis die er nu is. Als voorbereiding op de tweede focusgroep hebben de onderzoekers eerste bevindingen gedeeld over drempels die reformato-
rische christenen ervaren als ze hulp vragen. Een van de sociaal werkers gaf als reactie “dit helpt.”(ST).

6.1 deelconclusie

De gemeente Scherpenzeel en het sociaal team heeft om dit onderzoek gevraagd. Daaruit sprak besef van een ontwikkelopgave. Bij de eerste focusgroep (mei 2021) geeft het sociaal team aan dat zij zich bewust is van de eigenheid van het dorp waar zij werkt. Voor het werken met deze eigenheid volstaat de professionele basishouding, die getypeerd wordt door openstaan voor en aansluiten bij de client, aangevuld met basiskennis en aanpassing in bijvoorbeeld kleding en woordkeuze. Niet alle leden van het toenmalig sociaal team leken zich ten volle bewust van wat het werken met deze doelgroep vraagt, zoals bij deelvraag 2, uit de literatuur en in het gesprek met andere respondenten, naar voren komt.

Het gezamenlijk gesprek over hulpverleners aan reformato-
rische hulpvragers wat in het kader van het onderzoek gevoerd is, leidde tot nieuwe inzichten en intenties, kennis en gedrag bij en van het sociaal team. Dat leden van het team de training ‘werken met reformato-
rische ouders’ heeft gevolgd, heeft daar ook aan bijgedragen.

Men lijkt zich gaande weg het onderzoek bewuster te worden van de eigenheid van de doelgroep en de eigen ontwikkelopgave. Dat geloof en kerk altijd een rol spelen en dat dit vanaf het eerste contact onderdeel moet zijn van de indicatiestelling, verwijzing of hulpverleners (zoals respondenten en literatuur aangeven), wordt in eerste instantie niet onderschreven.

4 Training Werken met Reformato-
rische ouders – Salouze

7. Deelvraag 4: Huidige samenwerking

In dit hoofdstuk beantwoorden we de vierde deelvraag **“Waaruit bestaat de samenwerking tussen reformatorische inwoners, kerken, sociaal team, gemeente Scherpenzeel en identitaire instellingen?”**. De huidige samenwerking is niet los te zien van de samenwerking in het verleden. En er is in heden verleden sprake van meerdere actoren. Deze actoren beschreven we eerst, om daarna naar de samenwerking is geweest en hoe de huidige stand van zaken anno 2021-2022 is. Onder actoren verstaan wij de ambtsdragers binnen de Gereformeerde Gemeente en de Gereformeerde Gemeente in Nederland in Scherpenzeel. Ambtsdragers zijn dan diakenen, ouderlingen en jongerenwerkers. Daarnaast speelt de predikant, mits aanwezig, als actor een belangrijke rol. Het sociaal team, bestaande uit jeugdconsulenten die hulp organiseren (regievoeren) en ambulant hulpverleners die gezinnen begeleiden, en de teamleider van het sociaal team zijn tevens actoren. KOC-diensten en De Vluchtheuvel zijn in dit onderzoek de vertegenwoordigers van de identitaire organisaties waarmee de Gemeente Scherpenzeel een samenwerkingsrelatie heeft (ST). Daarnaast zijn Eleos, Stichting Schuilplaats en bijvoorbeeld Agathos relevante identitaire actoren. Zij zijn omwille van de omvang van het onderzoek niet betrokken.

7.1 Verleden

Om zicht te krijgen op de geschiedenis van de samenwerking met kerken en identitaire organisaties is gesproken met twee oud-medewerkers van het sociaal team. De toenmalige coördinator en een sociaal werker.

Duidelijk wordt dat door het vertrek van meerdere personen uit Scherpenzeel, zoals medewerkers sociaal team en van de predikant van de Gereformeerde Gemeente, rond 2019 de samenwerking met kerken en identitaire organisaties sterk verminderd is (OC; OM). Er lijkt weinig overdracht te zijn geweest (OM).

De samenwerking die er in het verleden was, van 2015 tot 2019, is tot stand gekomen door bewuste inspanningen van de kant van de kerken en het sociaal team. De kerken hebben kennis en contacten gedeeld met de coördinator en sociaal werker (OC; OM). Met die inspanningen bleek nauwe samenwerking mogelijk. Deze werd gedragen door personen (OC; OM). Ambtsdragers “schoolden” medewerkers van het sociaal team en dachten mee in hoe hun gemeenschap benaderd kon worden (GG; OC). De voormalig coördinator en voormalig sociaal werker gebruiken woorden voor de samenwerking als **betrouwbaar, vindbaar, klein maken en vertragen** (OM; OC). *“... kijk je wilt betrouwbaar zijn. En dat is voor reformatorische mensen heel belangrijk. Die willen zelf ook heel erg betrouwbaar zijn.”* (oud-medewerker sociaal team). Ook het **opschorten van het oordeel, mensen zoeken die mandaat hebben en het aanpassen aan de reformatorische partner** (zowel in het contact met ambtsdragers als met reformatorische hulpvragers) waren belangrijke onderdelen in de succesvolle samenwerking (OM; OC).

Concreet bestond de samenwerking uit het delen van mobiele nummers, waarbij het sociaal team flexibel en toeschietelijk bereikbaar was voor overleg (in de vorm van een bereikbaarheidspoule), zodat op casusniveau er overleg gevoerd kon worden met ambtsdragers. Twee keer per jaar was er overleg met het B&W waarin ook de kerken participeerden. Eenmaal per drie maanden overlegden sociaal team, kerken, hulpverleners, politie en veiligheid. Ook de huisarts was partner in de samenwerking (OC). Daarnaast werd er, bijvoorbeeld in de Week van de Opvoeding aan een predikant gevraagd over opvoeding te preken. Bij het organiseren van voorlichting of cursussen werd gezocht naar samenwerking met identitaire organisaties. Maar ook werd er rekening gehouden met de locatie van de bijeenkomst (OM). *“Wij gingen als team dan ook zoveel mogelijk daarnaartoe om zo’n avond bij te wonen en aanwezig te zijn met een naambordje en het tafeltje met de uitnodiging/flyers... van als er dingen zijn, trek aan de bel bij het sociaal team...”* (oud-medewerker sociaal team).

De onderliggende motivatie voor de gezochte samenwerking was de verantwoordelijkheid die de gemeente toen en nu draagt vanuit de jeugdwet. Vanuit het uitgangspunt ‘één gezin, één plan, één regisseur’, dient de gemeente ervoor te zorgen dat jeugdigen gezond, veilig en zelfstandig kunnen opgroeien, zodat zij voldoende redzaam worden om maatschappelijk mee te kunnen doen. Dat maakt dat het sociaal team zicht moet hebben op de context van het gezin (Jeugdhulp bij gemeenten | Jeugdhulp | Rijksoverheid.nl)

Hoe de keuze van de gemeente Scherpenzeel voor een integraal sociaal team waarin zowel jeugdconsulenten als ambulant hulpverleners (gezinsbegeleiders), in dienst van de gemeente Scherpenzeel werkzaam zijn, tot stand is gekomen en of dit

in overleg met sociale partners als kerken is geweest, is nu niet meer bekend (TL; BM). Ook is niet bekend of de keuze om in 2019 een gezinsbegeleider te werven met kennis van en affiniteit met de reformatorische gezindte in overleg met de kerken is gemaakt dan wel een zelfstandige keuze van de gemeente is geweest.

7.2 Huidige samenwerking

In de eerste en tweede focusgroep, gehouden met het sociaal team blijkt dat er op dit moment in aantal een cases contact is met ambtsdragers (ST). Soms geïnitieerd door het gezin, soms door de sociaal werker.

De teamleider sociaal domein is aanwezig bij het halfjaarlijkse overleg met het B&W en is contactpersoon voor de kerken (TL; GG). Een aantal sociaal werkers geeft aan op dit moment geen contact te hebben met de vertegenwoordigers van de kerken en ook geen ervaring hiermee te hebben (ST). De sociaal werker die verbonden is met de reformatorische basisschool De Wittenberg wordt genoemd als persoon die vanuit haar functie makkelijk contacten kan leggen. Bij het sociaal team is op dit moment tevredenheid over het aanbod van de identitaire organisaties en de samenwerking met De Wittenberg (ST; TL).

Het sociaal team ziet dat de ambtsdragers een belangrijke rol vervullen als het gaat over verwijzing van kerkleden naar het sociaal team. Zij waardeert het directe contact en de begeleidende rol die ambtsdragers kunnen hebben in de hulpverlening (ST; TL): *“Waar ik denk deze man is goud waard want die geven richting de bewoners, het gaat ook over huiselijk geweld, nou ja onveiligheid, richting deze man, heeft hij heel veel zeggenschap. Naar deze man wordt geluisterd en dat is heel fijn. Echt heel fijn”* (ST). Soms is de ambtsdrager initiator in het contact met het gezin, soms neemt een hulpvrager van het sociaal team zelf contact op met de ambtsdrager (ST). De hulp die geboden wordt door of via de ambtsdragers kan praktisch van aard zijn, zoals het organiseren van tijdelijke huisvesting in geval van huiselijk geweld (ST).

De ambtsdragers zien hun functie als signalerend (GGiN). Zij bieden praktische steun en pastoraat, maar verlenen geen psychosociale hulp, wel verwijzen zij ernaar (GGiN; GG).

De betrokken kerken zijn niet eenduidig in hun wens tot samenwerking met het sociaal team. Men is positief over de samenwerking met de gemeente, denkt dat het goed is dat er samenwerking is met het sociaal team (GG). Maar tegelijkertijd, als de hulpverlening via identitaire organisaties goed verloopt, is de noodzaak tot samenwerking met het sociaal team er niet per se (GGiN). Bij voorkeur verwijzen zij rechtstreeks naar identitaire organisaties (GG; GGiN). Daarnaast ondersteunen zij financieel als een hulpverleningstraject bij een identitaire organisatie niet (meer) betaald wordt door de gemeente (GG).

De Vluchtheuvel, die als identitaire organisatie een subsidierelatie heeft met de gemeente Scherpenzeel, verzorgde in 2020 vijftien hulpverleningstrajecten (VH). Er zijn rechtstreekse contacten met de ambtenaar over de verstrekte subsidies, maar De Vluchtheuvel kan niet spreken over samenwerking met het sociaal team (VH). De Vluchtheuvel heeft de indruk dat de casemanagers van het sociaal team niet op de hoogte zijn van de expertise van De Vluchtheuvel. Wel werken zij samen met de POH'er van een van de huisartsen van Scherpenzeel (VH). Over een toekomstige samenwerking zegt De Vluchtheuvel dat ze de subsidie die ze krijgen besteden aan rechtstreeks clientcontact. En dat daardoor de mogelijkheden voor aanpalende zaken beperkt zijn in de huidige situatie (VH). De Vluchtheuvel heeft direct contact met ambtsdragers van de kerken in Scherpenzeel (VH).

KOC-diensten, een identitaire organisatie, heeft twee afdelingen, de afdeling Scholen en de afdeling Jeugd en Gezin (KOC Diensten - KOC Diensten). Vanuit de afdeling Scholen heeft KOC-diensten contacten met De Wittenberg, de reformatorische basisschool in Scherpenzeel en de ambulant hulpverlener daar (KOC).

KOC-diensten ziet zichzelf als schakel tussen de school en jeugdzorg (KOC). De contacten met het sociaal team zijn niet structureel. Soms op casusniveau met een individueel lid van het sociaal team, hulpverlener-hulpverlener (KOC). Zij zetten hun expertise over de doelgroep graag in. En geven als voorbeeld dat zij soms gebeld worden over nieuwe casus. KOC-diensten voelt zich verantwoordelijk voor een goede hulpverlening. Als het uiterlijk van een medewerker van het sociaal team een drempel kan zijn, willen zij coachend in het gezin aanwezig zijn. Maar ook willen ze veiligheid bieden als een casemanager van het sociaal team, vanuit verantwoordelijkheid aanwezig is bij een aanmeldgesprek (KO).

De kerken geven aan dat voor samenwerking zowel bekendheid als kwaliteiten nodig zijn (GG). Zij denken dat hiervoor doorlopende contacten nodig zijn (GG). Het grote verloop in het sociaal team maakt de samenwerking moeilijk (GG; GGiN; KOC; VH)

7.3 Deelconclusie

“Waaruit bestaat de samenwerking tussen reformatorische inwoners, kerken, sociaal team, gemeente Scherpenzeel en identitaire instellingen?”.

In 2020 en 2021 was er geen sprake van organiseerde samenwerking tussen de verschillende partijen, uitgezonderd het halfjaarlijks overleg tussen het college van B&W en alle Scherpenzeelse kerken. Incidenteel onderling contact tussen het sociaal team, identitaire instellingen en kerken vond plaats op casusniveau. In de afgelopen jaren was en is een groot verloop in het sociaal team. Dit resulteerde in wederzijdse onbekendheid. Daarnaast is er door de personele wisselingen kennis over de reformatorische doelgroep verloren gegaan. Momenteel is er bij alle partijen, ondanks relatieve onbekendheid, waardering voor elkaars werk en inspanning. En geven alle partijen aan dat intensivering van de samenwerking in het belang zou zijn van de reformatorische inwoners van Scherpenzeel.

Uit het verleden blijkt dat persoonlijke contacten en structurele samenwerkingsafspraken de onderlinge verstandhouding bevorderden. Daarnaast blijkt in de onderlinge contacten het volgende nodig:

- / Betrouwbaar zijn
- / Vindbaar en bereikbaar zijn
- / Vertragen en geduldig zijn
- / Opschorten van het eigen oordeel
- / Lerende houding hebben
- / Bereidheid van de kerken om kennis over te dragen
- / Kerkgangers zoeken die mandaat hebben
- / Willen aanpassen aan de reformatorische partner

Ambtsdragers verwijzen, als het huwelijksproblematiek betreft, in hun signalerende rol veelal rechtstreeks naar de identitaire organisaties. Er is bij de kerken geen eenduidigheid over nut en noodzaak van verwijzing naar het sociaal team. De ambtsdragers hebben daarnaast momenteel geen contactpersonen binnen het sociaal team. Men kent elkaar niet bij naam en heeft geen zicht op de kwaliteit en betrouwbaarheid van het sociaal team. Dit bemoeilijkt verwijzing naar het sociaal team. Het een houdt het ander in stand.

Identitaire organisaties willen vanuit hun expertise en de gevoelde verantwoordelijkheid voor hun achterban, graag samenwerken met de gemeente en het sociaal team. Deze samenwerking wordt bemoeilijkt door de wijze van financiering.

8. Deelvraag 5: aanbevelingen voor samenwerking

In dit hoofdstuk beantwoorden we deelvraag vijf, **“Wat zijn vanuit literatuur en instellingen voor identitair sociaal werk aanbevelingen aan sociaal werkers en kerken voor onderlinge samenwerking?”**. De beantwoording komt voort uit de literatuur, interviews met de identitaire organisaties en de kerken en de bijeenkomst die gehouden is met alle actoren op 15 maart 2022.

Uit de gesprekken blijkt dat alle partijen openstaan voor samenwerking (ST; GG; GGiN; KOC; VH). Deze samenwerking is zowel op beleidsniveau als casusniveau gewenst.

Walhout & Vinke (2021) bevelen hulpverleningsinstellingen en kerken aan om, op beleidsniveau, kennis met elkaar te maken vanuit het gezamenlijke doel van welzijn voor reformatorische inwoners.

Gemeenten en hulpverleningsinstellingen kunnen daarbij ingaan op de:

- / De mogelijkheden van hulp, zowel vanuit het sociaal team als van instellingen met wie er in de regio een subsidie of beschikkingsrelatie is.
- / De mogelijkheden van scholing voor de signalerende functie van de kerken
- / Kerken kunnen daarbij ingaan op de:
 - / Het eigene van de reformatorische cultuur
 - / Inzichtelijk maken welke hulpvragen er in de kerk spelen.

Zowel de Vluchtheuvel als KOC-diensten geven aan dat zij openstaan voor een dergelijke kennismaking. De Vluchtheuvel wil na een kennismaking de samenwerking met het sociaal team borgen. Dit levert spanning op omdat zij per clienttraject betaald krijgen. Deze subsidie gebruiken zij voor het directe clientcontact. Overleggen zijn in deze niet subsidiabel.

Daarnaast ervaren zij bij het ambtelijk apparaat dat een kleine subsidie-relatie als lastig wordt ervaren. De expertise lijkt dan niet op waarde geschat. Terwijl zij denken dat samenwerking alleen succesvol is als er regelmatig overleg is. Waardoor ook de expertise van alle partijen beter benut kan worden (VH). Dit is in lijn met de wens naar stabiliteit in de contacten van de kerken en KOC-diensten (VH; KOC; GG; GGiN).

KOC-diensten heeft in andere gemeenten subsidietrajecten waardoor ze preventief aan opvoedingsondersteuning doen. Ook scholen zij ambtsdragers in het voeren van signalerende of ondersteunende gesprekken. Dit vanuit de meerwaarde die zij zien in samenwerking van hulpverleners en het pastoraat (KOC). En de rollen die beiden kunnen spelen in de beleving van problemen die reformatorische christenen. *“Horizontaal en verticaal. Verticaal is dan zoals je zegt de catechismus. Zondag 10 over Gods voorzienigheid. Die gaat over alles, ziekte, gezondheid, en inderdaad ook over zorgen in gezinnen. Krachten, sterkten. Het hebben van talenten..... Altijd heeft het leven een andere dimensie dan het maatschappelijke. Dat stuk is wel een heel belangrijk punt wat ouders meenemen. Terwijl het horizontale stuk heel erg belangrijk voor hen is; hoe kan ons kind in deze maatschappij opgroeien, waar lopen we tegenaan, help ons daarbij. Dat stuk is ook wel duidelijk aanwezig.”*(KOC) Daarnaast adviseert KOC-diensten om samen met het sociaal team voorlichtingen o.i.d. te organiseren in kerken en scholen. Dit werkt volgens hen drempelverlagend. Walhout en Vinke (2021) schrijven hierover ‘Verder kunnen en willen kerken een normaliserende en signalerende rol spelen bij problemen rond opvoeding en huwelijk.’

Naast deze samenwerking op beleidsniveau is er samenwerking op casusniveau mogelijk. KOC-diensten heeft in de gemeente Ede een consulterende rol bij het CJG. De korte lijnen zijn er soms ook in de gemeente Scherpenzeel, waarin de hulpverleners van KOC-diensten in individuele cases gevraagd worden naar hun expertise. Dit wordt zeer gewaardeerd door KOC-diensten. Ook het samen optrekken in cases kan drempels slechten voor reformatorische hulpvragers die specialistische hulp behoeven (KOC). Bejegening is een woord wat terugkomt in de gesprekken, de wijze waarop de reformatorische hulpvragers tegemoet getreden wordt. *“Maar ik vind, uiterlijk is een ding, maar bejegening is eigenlijk het belangrijkste.”* Het sociaal team geeft bij monde van een van de casemanagers aan contact met de kerken te willen hernieuwen (ST).

Walhout en Vinke schrijven (2021) ‘Elke kerk kent eigen *‘hulpbronnen’ voor inwoners, variërend van vrijwilligers voor praktische hulp (koken; schoonmaak; kinderopvang), tot noodfondsen en pastorale betrokkenheid bij opvoed- en huwelijksproblemen.*’ Het sociaal team erkent deze hulpbronnen, maar lijkt ze niet meer te kennen door vele personele wisselingen (ST).

Over het toevoegen van een sociaal werker met een reformatorische achtergrond is KOC-diensten kritisch. Door de landelijke organisatie van de reformatorische kerken met daarin plek voor de identitaire organisaties is er sprake van invloed op ambtsdragers. *‘Invloed, we kunnen iets overdragen, ambtsdragers let op, doe het zo.’* Deze invloed op ambtsdragers, actoren, zou op lange termijn effect kunnen hebben op het geheel van de reformatorische gezindte. KOC-diensten schat in dat een ‘één pitter’ deze invloed niet kan aanwenden.

8.1 Deelconclusie

“Wat zijn vanuit literatuur en instellingen voor identitair sociaal werk aanbevelingen aan sociaal werkers en kerken voor onderlinge samenwerking?”

De noodzaak tot samenwerking die Walhout & Vinke (2021) benoemen wordt gedeeld door de identitaire organisaties. Zij zien mogelijkheden tot samenwerking met het sociaal team en de kerken op beleids- en casusniveau. KOC en De Vluchtheuvel willen dat hun expertise, die zij nadrukkelijk aanbieden, wordt erkend en benut. Zij hebben de indruk dat dit nu niet altijd het geval is. Ook willen zij als volwaardige samenwerkingspartner gezien worden wat ook in de onderlinge bejegening tot uitdrukking komt.

Wat betreft de wijze van organisatie van het sociaal team in de gemeente Scherpenzeel zijn zij kritisch; de verwevenheid van leven en leer én de organisatie van de reformatorische zuil is voor de identitaire organisaties reden om als organisatie verbonden te willen zijn met een gemeente.

9. Deelvraag 6: samenwerkingsopgave

In dit hoofdstuk beantwoorden we de vraag: **“Voor welke opgave staan sociaal werkers, gemeente Scherpenzeel, reformatorische inwoners, kerken en identitaire organisaties om duurzaam met elkaar samen te werken?”**

Dinsdag 15 maart 2022 is er op basis van het voorlopige onderzoekverslag een rondetafelgesprek georganiseerd waarin partners/actoren gefaciliteerd zijn in een hernieuwde kennismaking en samenwerking ten behoeve van de hulpverlening aan reformatorische inwoners van de gemeente Scherpenzeel. De opbrengst van deze avond is, behalve de daadwerkelijke ontmoeting en gesprek ook het formuleren van adviezen, tips en ontwikkelopgaven die elke partner voor zichzelf en de ander ziet of zag.

De ontwikkelopgave die het sociaal team voor zichzelf ziet start met kennismaken en onderhouden van de contacten binnen de kerken in het Scherpenzeelse. Daarnaast willen zij meer bekendheid genereren over het wie en wat van het sociaal team. Verder willen zij via vaste aanspreekpunten de relatie consolideren. Het sociale team wil daarbij ook haar kennis over de reformatorische doelgroep vergroten. Men wil onder andere beter aansluiten bij reformatorische hulpvragers door meer te leren over specifiek taalgebruik.

Het sociaal team spreekt de wens uit dat de kerken hen vertrouwen in hun professie waarbij zij aansluiting zullen zoeken bij de gezinnen en zich niet zullen opdringen. Het sociaal team vraagt, vanuit die professie en hun verantwoordelijkheid, aan de kerken en identitaire organisaties om de jeugdconsulenten vroegtijdig aan te laten sluiten, ook als de hulpvraag en hulpwens nog niet duidelijk is. De gemeente staat open voor (ongevraagde) feedback.

Het sociaal team is van zins op beleidsniveau de volgende concrete stappen zetten; contactpersonen benoemen en afspraken maken rond samenwerking. Op uitvoerend niveau wil men met alle kerken contact gaan maken, “op kerkenpad” zoals een casemanager het noemde.

De identitaire organisaties en de kerken kennen op dit moment het sociaal team niet en willen op de hoogte zijn van de samenstelling van het sociaal team. Een deel van de kerken weet niet wat het sociaal team aan de reformatorische inwoners te bieden heeft. Daarnaast missen ze de kennis over de rol van het sociaal team in de samenwerking met de identitaire organisaties. De kerken willen meer contact leggen en deze onderhouden. De discontinuïteit in de samenstelling van het sociaal team is voor hen een drempel in de samenwerking.

De kerken geven de gemeente Scherpenzeel een aantal adviezen:

- / Passend budget voor (identitaire) hulpverlening
- / Waardeer de eigenheid in de betrokkenheid van de kerken en identitaire organisaties bij burgers
- / Creëer ruimte voor identitaire organisaties
- / Stel vaste contactpersonen aan
- / Zet casusbespreking in als middel tot kennisverdieping
- / Wees zorgvuldig in de bejegening en handel integer
- / Neem als overheidsinstantie initiatief in het aanhalen van de banden

De ontwikkelopgave die de vertegenwoordigers van de kerken voor zichzelf zien is tweeledig; men heeft kennis nodig over dat wat het sociaal team voor hen kan betekenen en men wil bekendheid geven over de christelijke levensovertuiging.

De vertegenwoordigers van de kerken zien een gesprek als opstap naar intensievere samenwerking.

Het KOC wil als organisatie herkenbaar zijn voor de gemeente Scherpenzeel. Een gesprek met de gemeente heeft wat hen betreft drie doelen;

- / Zorgmijding voorkomen door preventief te werken
- / Meedenken in de organisatie van hulp aan reformatorische hulpvragers
- / Kennis delen over de reformatorische gezindte.

Op uitvoerend niveau zou het KOC graag gebruik maken van ruimtes om voor burgers laagdrempelig in het gemeentehuis te kunnen werken. In de samenwerking met de kerken ziet het KOC mogelijkheden om op casusniveau af te stemmen met ambtsdragers. Daarnaast willen zij de kerken ook voorlichten over de routes naar hulpverlening. Het KOC nodigt, naast overleg en nadere kennismaking, het sociaal team uit voor een werkbezoek.

De Vluchtheuvel nodigt het sociaal team uit om benaderd te worden bij hulpvragen op hun expertisegebied: hulpverlening op seksueel, relationeel en gezinsgebied. Zeker als daar de christelijke identiteit een rol speelt. Voor De Vluchtheuvel zou het wenselijk zijn om eenmaal per kwartaal online overleg te hebben met het sociaal team.

10. Conclusie

Wat hebben reformatorische inwoners, kerken, sociaal team en de gemeente Scherpenzeel van elkaar nodig, zodat er geen belemmeringen zijn voor inwoners en de kerken om tijdig hulp te vragen?

Uit het onderzoek blijkt dat er een onderlinge afstand bestaat tussen de gemeente Scherpenzeel en het sociaal team enerzijds en de reformatorische kerken en leefwereld anderzijds. Seculiere en protestants-christelijke professionals kennen en begrijpen de bevindelijk gereformeerde leefwereld niet van binnenuit. En weten niet altijd wat zij niet weten. Dat kan het aansluiten en ontmoeten complexer maken. Reformatorische burgers voelen zich op hun beurt soms een vreemde in eigen land. Er zijn daarom bruggenbouwers nodig om elkaar te ontmoeten en leren kennen.

De reformatorische gezindte kenmerkt zich door nauwe verwevenheid van religie en dagelijks leven. Deze verwevenheid heeft directe invloed op het *wat* van de hulpvraag en op *welk* moment er bij *wie* hulp gevraagd wordt. We kunnen stellen dat er sprake is van een specifieke doelgroep. Deze doelgroep heeft het extra nodig dat hulpverleners aansluiten in hun tempo, als ook dat zij trouw en betrouwbaar zijn. Dit alles vraagt van hulpverleners de bereidheid zich echt te willen verdiepen, niet alleen in de cliënt, maar ook in diens leefwereld (wij-cultuur).

De drempels die reformatorische hulpvragers in de gemeente Scherpenzeel ervaren zijn religieus, persoonlijk en cultureel van aard. Als het sociaal team naam en gezicht krijgt en de kerkenraden vertrouwen hebben in het sociaal team, zal dit drempelverlagend werken. Verder speelt de situering van het sociaal team in het gemeentehuis een belemmerende rol om hulp te vragen. Dat het sociaal team ook op huisbezoek kan komen, dient breder bekend te worden.

Door het verloop in het sociaal team is de bekendheid met de reformatorische kerken en de kennis van de drempels nauwelijks meer aanwezig. De kerken kennen de werkwijze en het sociaal team ook niet meer. Dit speelt een rol in het gegeven dat de kerken vrijwel uitsluitend verwijzen naar identitaire organisaties.

De samenwerking tussen identitaire organisaties en het sociaal team is de afgelopen jaren hooguit op casusniveau gevoerd. De identitaire organisaties zijn in de huidige praktijk daarom geen volwaardige partner.

Bij alle betrokkenen is behoefte aan samenwerking op beleid en uitvoerend niveau. We zien daarbij dat de identitaire organisaties en de kerken opkomen voor hun doelgroep en dat het sociaal team de belangen van alle Scherpenzelaars heeft te vertegenwoordigen.

11. Aanbevelingen

Op grond van het onderzoek komen wij tot de volgende aanbevelingen voor de gemeente, het sociaal team, de kerken en identitaire organisaties.

Gemeente:

- / Ontwikkel een antwoord op de beleidsvraag: wat is goed sociaal werk voor de 1 op de 3 reformatorische inwoners van Scherpenzeel. Suggesties die kunnen helpen om tot een antwoord te komen:
 - Zorg dat het sociaal team een casemanager en ambulant hulpverlener heeft vanuit de reformatorische gezindte
 - Ga een detachingsrelatie aan met een of meer identitaire organisaties om kennis en kunde te borgen.
 - Richt een werkruimte in voor identitaire organisaties in de gemeente Scherpenzeel waardoor er korte lijnen ontstaan tussen sociaal team en de identitaire organisaties.
 - Realiseer vaste contactpersonen, bruggenbouwers, vanuit gemeente en sociaal team voor de reformatorische kerken en organisaties. Dit geldt voor beleid en uitvoerend niveau. Gelet op het belang van betrouwbaarheid, zijn er namelijk langdurige contacten en samenwerkingsafspraken nodig.
- / De afspraken die nodig zijn voor samenwerking dienen zodanig geborgd te zijn dat deze persoonsonafhankelijk zijn.

Sociaal Team:

- / Zorg voor continuïteit in de kennisontwikkeling over de reformatorische leefwereld en borg deze ook voor nieuwe medewerkers:
 - Voorkom blinde vlekken ('je weet niet wat je niet weet')
 - Wees je bewust van eigen onkunde en van het 'buitenstaander zijn'
 - Wees leerbaar in het contact met de hulpvrager
- / Benut de samenwerking met de kerken:
 - Vraag ambtsdragers om uitleg en toelichting over het specifieke van de verschillende reformatorische kerken en leefwereld
 - Zoek kerkleden met mandaat, bruggenbouwers, om bekend te worden en 'binnen te mogen komen' in de gezinnen en in de kerk
- / Om tot samenwerking te komen doen wij de aanbevelingen om:
 - Weet dat veel reformatorische hulpvragers het sociaal team niet als eerste voorkeur hebben en mogelijk beschroomd zijn
 - Vraag bij het eerste gesprek naar de rol van religie in het leven van de hulpvrager, en onderzoek wat mensen uit de kerk en ambtsdragers wel of niet weten (en waarom).
 - Vraag bij stevige opvoed- of huwelijksproblematiek ook altijd naar de visie van de kerkenraad op de situatie en wat dit betekent voor de hulpvrager.
 - Als inwoners lang gewacht hebben met hulpvragen onderzoek dan of er sprake is van zorgmijding of van een andere zorgvoorkeur. Veroordeel beide niet.
- / Zorg dat er directe lijnen zijn met de identitaire organisaties voor overleg en/of samenwerking in een casus, zodat er bijvoorbeeld afspraken gemaakt kunnen worden over bodemeisen als er sprake is van onveiligheid bij huiselijk geweld.

Gereformeerde Gemeente, Gereformeerde Gemeente in Nederland:

- Ga uit van de goede intenties van het sociaal team: zij willen het beste voor alle inwoners.
- Het sociaal team heeft een eigen verantwoordelijkheid en rol in de hulpverleningsketen. Informeer de ambtsdragers over deze positie van het sociaal team, specifiek als het gaat over het bieden van hulp en hun taak in de indicatiestelling (de beschikkingen die nodig zijn voor het opstarten en financieren van de hulp).

- Identitaire organisaties en het sociaal team kunnen ambtsdragers helpen om zicht te krijgen op het gebied van hulpaanbod en routing.
- / Ter wille van het samenspel tussen kerk, school en gezin adviseren wij de kerken om het sociaal team waar nodig actief te benaderen voor hulp, advies of wanneer er stagnatie dreigt.

Identitaire organisaties:

- / Kennis over de deskundigheid is mogelijk niet altijd bekend bij het sociaal team of de gemeente.
- / Zoek Scherpenzeel actief op voor wat betreft het beleid en de uitvoering. Wees daarin zichtbaar en vindbaar voor het sociaal team.
- / Ga blijvend in gesprek over de noodzaak en meerwaarde van identitaire hulp aan reformatische inwoners.

12. Discussie

In deze discussie kijken we terug op dit onderzoek en evalueren het.

Het onderzoek heeft door ziekte van de onderzoekers langer geduurd dan beoogd. We kunnen de consequenties hiervan niet goed inschatten.

In dit kwalitatieve onderzoek waren we afhankelijk van de sleutelfiguren van de verschillende belanghebbenden bij de kerken en de identitaire organisaties. De mate waarin zij een afspiegeling vormen van de eigen achterban is ons niet helemaal bekend. Voor meer betrouwbare uitspraken was het nodig geweest om meerdere ambtsdragers als ook kerkleden te spreken. Dit was praktisch gezien niet te realiseren. We hebben echter geen signalen opgevangen dat de gesproken ambtsdragers geen afspiegeling zouden zijn.

We hebben getracht cijfers over hulpaanbod en het (te) laat hulpvragen te kwantificeren. De systemen van de gemeente maken echter geen onderscheid op religie of kerkgang. Ook in de literatuur zijn er geen gekwantificeerde data beschikbaar. We zijn daarom uitgegaan van de praktische wijsheid van alle geïnterviewden als het gaat over vermoedens van (te) laat hulpvragen. Alle respondenten herkenden dat beeld.

We hadden gehoopt op literatuur van meer recente datum. Voor zover beschikbaar hebben we deze gebruikt. Meerdere respondenten verwezen naar door ons gebruikte literatuur. Dit duidt op de relevantie ervan.

De feedback van participanten op uitgeschreven interviews, uitkomsten focusgroep en conceptteksten zijn gewogen en op basis daarvan meegenomen in het onderzoek.

De onderzoekers maken geen deel uit van de reformatorische gezindte. Dit hebben wij in gesprek gebracht tijdens de interviews met de participanten

Het onderzoek is specifiek gericht op de context van Scherpenzeel. We kunnen ons voorstellen dat in vergelijkbare gemeenten vergelijkbare vragen en opgaven spelen. De uitkomst van dit onderzoek kan een richting bieden, maar is niet representatief.

13. Bibliografie

- Achahchah, J., & Kovács, Z. (2020). *Levensbeschouwing en religie in de hulpverlening*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.
- Baars-Blom, J. (2012). *De onschuld voorbij*. Culemborg: Van Duuren Media.
- Barnhoorn, J., Broeren, S., Distelbrink, M., Greef, M. d., Grieken, A. v., Jansen, W., . . . Raat, H. (2013). *Clïënt-, professional- en alliantiefactoren: hun relatie met het effect van zorg voor jeugd*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Berg, R. v., Gun, T. v., Kierczak, M., Kooij, A. v., & Wulp, I. (2005). *Alle ouders hebben vragen. Onderzoek naar bereik en behoefte aan opvoedingsondersteuning van specifieke groepen ouders*. Gouda: JSO.
- Coglan, D. (2019). *Doing action research in your own organisation*. Londen: Sage.
- Dam, E. v., & Harten, B. v. (2022). *Reformatorische jongeren in twee verschillende werelden. Bachelorscriptie*. Ede: CHE.
- De Muynck, B., & Post, S. (2009). *Drempels slechten. Zorgmijding met betrekking tot jeugdzorg bij bevindelijk gereformeerde ouders in de provincie Zeeland*. SDP Advies in opdracht van de gemeente Zeeland.
- Fieret, W. (2013). *Verbinders, schakelaars en ontkoppelaars in mijn klas*. Amersfoort: Hoornbeeckcollege.
- GGD Gelderland-Midden. (2017). *De reformatorische jeugd in Gelderland-Midden, zelfredzaam, gezond, gelukkig?* Arnhem: GGD Gelderland-Midden.
- Janse, C. (2015). *De Refozuil onder vuur*. Labarum Academic.
- Jansen, P. (2005). *Blijven bedenken. Onderwijs als casus van het reformatorisch denken*. Wageningen: Wageningen Universiteit.
- Lely, A. d., Broek, W. v., Mulder, P., & Birkenhäge, T. (2009). *Symptomen bij een depressie; bevindelijk gereformeerde versus niet-kerkelijke patiënten*. Tijdschrift voor Psychiatrie, 279-289.
- Lieshout, F. v., Cardiff, S., & Jacobs, G. (2017). *Actieonderzoek. Principes voor verandering in zorg en welzijn*. Assen: Van Gorcum.
- Linders, L. (2010). *De betekenis van nabijheid (proefschrift)*. Tilburg: Tilburg University.
- Ruijs, H. (2012). *Acceptance of vaccination among orthodox protestants in the Netherlands*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen (dissertatie).
- Ruijs, H., & Klinken, J. v. (2013). *Vaccinatie in de reformatorische gezindte*. Nijmegen: Academische werkplaats AMPHI en de NPV.
- Scherpenzeel, G. (2019). *Versterken, Verbinden, Vernieuwen*. Scherpenzeel: Gemeente Scherpenzeel.
- Scherpenzeel, G. (2020, 11 12). *Jeugdhulp, zorg, werk en inkomen*. Opgehaald van Gemeente Scherpenzeel: https://www.scherpenzeel.nl/jeugdhulpzorgenwerk/jeugdhulp-zorg-werk-en-inkomen_41115/

Seesing, L., & Verdouw, G. (2019, december 21). RD-onderzoek: Ruim helft reformatorische ouders is tweeverdiener. *Reformatorisch Dagblad*.

Slootweg, A. (2021, maart 23). Scheiding van tafel en bed geen wondermiddel. *Reformatorisch Dagblad*.

Van Pelt-de Jong, H. (2021, maart 18). Scheiding van tafel en bed maakt verzoening eenvoudiger. *Reformatorisch Dagblad*.

Walhout, W., & Vinke, H. (2021). *Aansluiting van het Centrum voor Jeugd en Gezin op reformatorische inwoners. (Bachelor Thesis)*. Ede: Christelijke Hogeschool Ede.

Wikipedia. (2021, 04 09). *Orthodox-gereformeerden*. Opgehaald van Wikipedia: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Orthodox-gereformeerden>

Christelijke Hogeschool Ede
Oude Kerkweg 100
6717 JS Ede
0318 696 300
info@che.nl